

Diakonattet inom Equmeniakyrkan

En utredning av Hans Andreasson
version 20171004

Innehåll

Inledning

Metodologiska överväganden

Summering

A. Kyrkohistorisk översikt

Allmänkyrklig västlig tradition

Diakonattet i Svenska kyrkan

Diakonattet i Equmeniakyrkans bildarsamfund

Sammanfattning. Historiska inriktningar på diakonal tjänst

B. Praktisk teologisk utredning

Diakonattet som gestaltning av kyrklig identitet

Diakonattets konventioner

Diakonattets praktik

Diakonattets kontrakt

Diakonattets cirkulation

Minnen av diakonattet

Diakonattets historiografi

C. Förändringar av diakonattet över tid

D. Framtidsvision: Diakonattet ur individens livsperspektiv

E. Framtidsvision: Kyrkliga konsekvenser av ett förändrat diakonat

Sammanfattning

Källförteckning

Inledning

Det råder idag inga oklarheter kring det diakonala uppdragets betydelse för den kristna kyrkan. Inom Eumeniakyrkan talas om både praktisk och profetisk diakoni. Det är en del av den kristna församlingens varande. Däremot råder det oklarheter kring hur diakonatet skall förstås. Varför finns det skillnader mellan de uppgifter som pastorn får göra och det diakonen får göra? Särskilt problematiskt kan detta bli om detta tas som ett tecken på att den diakonala kallelsen skulle vara mindre värd än den pastoral.

I Statistiska Centralbyråns ”Standard för svensk yrkesklassificering” (SSYK 2012) finns inga oklarheter: diakonen har ett tydligt uppdrag som av samhället dessutom klassificeras högre än ”pastorer i frikyrkan.” Diakon räknas till ”Yrken med krav på fördjupad högskolekompetens. Hit förs yrken för vilka det normalt krävs en längre högskoleutbildning eller motsvarande” medan pastor bara räknas till ”Yrken med krav på högskolekompetens eller motsvarande. Hit förs yrken för vilka det normalt krävs gymnasieskola med påbyggnad eller kortare högskoleutbildning.” Präster i Svenska kyrkan och icke-frikyrkopastorer räknas dock till den högre nivån vad gäller den utbildning som krävs för att utöva yrket.¹

Denna rapport är en del av ett uppdrag som tilldelades Teologiska kommittén i juni 2016. Efter det att Teologiska kommittén avslutades har Hans Andreasson fortsatt arbetet. Under arbetets gång har ett flertal utredningar och arbetsgrupper tillkommit inom näraliggande områden, vilket breddat och tydliggjort studiens mål. Syftet med studien är nu att belysa diakonatets roll inom Eumeniakyrkan, inom ramen för det bredare utvecklingsprojektet ”Framtida pastorer och diakoner i Eumeniakyrkan, utbildning, uppgift och ställning”. Det har dock inte varit möjligt att bara beskriva diakonatet utan jämförelser med medarbetarkåren i stort.

Rapporten är indelad i fem huvudavsnitt.

- I den kyrkohistoriska översikten redogörs för hur diakonatet utformats i olika kyrkotraditioner. Det enda som till synes förenar dessa olika tjänster förefaller vara själva ordet ”diakon” och att det rör sig om någon form av kyrklig tjänst.
- I den egentliga utredningsdelen diskuteras diakonatet utifrån en praktisk teologisk analysmodell, med min egen kategorisering av källmaterial. En del har tagits fram särskilt för denna utrednings syfte, annat har funnits tillgängligt sedan tidigare.
- I den tredje delen görs en första sammanfattande analys utifrån diakonatets förändringar över tid. Olika aktörer har medverkat till den omförhandling av innebörd och innehåll i diakonatet som särskilt kännetecknar perioden efter år 1980.
- I det fjärde huvudavsnittet görs ytterligare en analys av diakonatet utifrån individens livsperspektiv. Här sätts den diakonala tjänsten in i perspektiv av kristen tillhörighet och kallelse, utbildning och ordination, anställningsbarhet och livsinkomst samt kompetensutveckling och fortsatt handledning under tiden i aktiv tjänst.

¹ *Standard för svensk yrkesklassificering*. Statistiska centralbyrån Stockholm 2017, 1, 12, 23—24, 29. Se vidare www.scb.se/sokssyk Koderna för präster 2671 och diakoner 2672 ligger under samma yrkesgrupp 267, så det kan ifrågasättas om Eumeniakyrkans diakoner ska räknas hit eller om motsvarande anmärkning skulle kunna göras för dem. Pastorer ligger under samma yrkesgrupp 341 som behandlingsassistenter, fritidsledare återfinns i den näraliggande yrkesgruppen 342.

- Slutligen analyseras de kyrkliga konsekvenserna av den tidigare analysen. Här vägs ett antal samverkande faktorer in: församlingarnas behov av medarbetare med en viss utbildning och kompetens, arbetsgivarrollens krav samt den teologiska innebörden av ordination och ämbete.

Metodologiska överväganden

Inledningsvis är det dock nödvändigt att tydliggöra de viktigaste begreppen och deras bruk. Titeln ”diakon” brukar hänföras till en person som innehar ett särskilt diakonalt uppdrag. Det ”diakonala uppdraget” kan beskrivas som ”kroppsspråket som berättar om Jesus Kristus”² eller ”medmänsklig tjänst, kristet socialt arbete, omsorg om andra, kärlek till nästan, solidaritet med dem som har det svårt.”³ En diakon utför en diakonal praktik. I den kristna kyrkan kan alla kristna utföra diakonala uppgifter, men diakonen har genom sin ordination ett särskilt ansvar för kyrkans diakoni.

Hela det sammanhang inom vilken diakonen, församlingen och handlingarna ingår kan benämnas ”diakoniat.” Syftet med att använda ett särskilt begrepp är att tydliggöra hela den kontext som förutsätts för att diakoni skall kunna utföras och betecknas som just ”diakoni.” Hit kan vi exempelvis räkna den utbildning och de förutsättningar som krävs av den enskilde som vill arbeta som diakon. En annan aspekt kan vara de förväntningar människor inom och utom kyrkan har på en diakons agerande. Ytterligare faktorer kring ekonomiska förutsättningar, arbetets organisering men även teologiska överväganden kan anföras. Diakoniatet blir den övergripande kategoriseringen, i detta fall bestämmande för denna undersöknings inriktning och metod.

Studiet av kyrkans diakoniat brukar inom det praktiskt teologiska ämnesområdet benämnas ”diakonik.” Ibland har den praktiska teologin förstått enbart som ett seminarieämne, där kunskaper och färdigheter lärs ut för att praktiskt tillämpas. Men den praktiska teologin i allmänhet och diakoniken i synnerhet är akademiska ämnen med en utvecklad metodologisk ansats och noggranna kriterier för forskning och analys. Det är utifrån en praktiskt teologisk metod denna utredning utförs och kommer till sina slutsatser.⁴

Denna metod utgår från begreppet diakoniat som en identitetskonstruktion, avläsbar efter ett antal nyckelkriterier med sinsemellan olika metodologiska ansatser och källmaterial. Tillsammans skapar detta en bild av diakoniatet över tid, något som i sig skapar förutsättningar för analys och beslut.

De nyckelkriterier som används är: konvention, praktik, kontrakt, cirkulation, minne och historiografi. Dessa kommer att beskrivas tydligare under respektive avsnitt i den utredande andra delen av denna rapport. Källmaterialet är i huvudsak primärmaterial inhämtat under

² Maria Wiell, ”Kroppsspråket som berättar om Jesus Kristus” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 106.

³ Nils Lalander i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 10.

⁴ Denna utredning är alltså inte primärt kyrkohistorisk. Även om historiska förhållanden beskrivs ligger fokus på hur historien berättas i syfte att legitimera diakonin i nuet. Utredningen är inte heller systematiskt teologisk med resonemang kring hur diakoniat och ämbete har uppfattats dogmatiskt utan bygger på de föreliggande praktiker som utvecklats, omförhandlats och omgestaltats utifrån faktiska förhållanden. Detta hindrar dock inte från en avslutande principiell diskussion om ecklesiologiska övervägandens plats och riktning.

perioden juli 2016 till juni 2017 samt relevant sekundärmaterial som använts utifrån nyckelkriteriernas metodologiska ansatser.⁵

Det skall dock inledningsvis anmärkas att insamlingen av källmaterial har medfört vissa svårigheter, dels i meddelarledet, dels i tillgänglighetsledet. Under insamlingsfasen framkom en viss skepsis mot själva undersökningen, trots att den var noga förankrad hos uppdragsgivaren och meddelad via dennes officiella kanaler. Ett skäl som anfördes var hänvisningar till en relativt nyligen genomförd undersökning, som dock inte alls hade samma djup, metod och mål som den här genomförda.

Något motsvarande kan sägas gälla för möjligheten att på olika nivåer göra relevant källmaterial tillgängligt. Här finns påtagliga brister i arkivering och dokumentering av verksamheten som har skapat svårigheter att belysa viktiga aspekter, framför allt när det gäller utbildning och fortbildning av diakoner. Dock har äldre material kunnat användas som ger en viss indikation även för den senare utformningen.

Konsekvenserna av bristande källmaterial har dock beskrivits löpande i rapporten och redovisats tydligt i syfte att tydliggöra underlaget för slutsatser och kommentarer. Bedömningen har varit att de brister som finns när det gäller källäget inte hindrar att rapporten läggs fram. I takt med att tidigare inte åtkomligt material kan läggas fram, kan detta lämpligtvis komplettera utredningen och tydligare belysa särskilda aspekter. Underlaget som helhet ger dock en samlad bild av diakonatet i Equmeniakyrkan och dess bildarsamfund.

Summering

Diakonater inom Equmeniakyrkan har primärt växt fram utifrån praktiska förhållanden och anpassats i takt med att bildarsamfundet och samhällsstrukturen har förändrats. Det diakonat som idag existerar grundar sig på ett antal diakoner i församlingstjänst och i särskilda tjänster, en diakonal utbildningsinstitution och en nationell samordnare för diakonala frågor.⁶

Tjänstetrycket har reglerats i konkurrens med de ordinerade pastorerna. Diakonerna är i minoritet när det gäller antalet kyrkligt anställda. Andelen kvinnor är högre bland diakonerna än vad den är bland pastorerna. Medellönen är också lägre bland diakoner jämfört med sina kollegor pastorerna. Av den samlade diakonkåren är det bara en minoritet som har kyrklig tjänst.

När det gäller utbildning för tjänst finns det betydande skillnader mellan de båda grupperna. Tidigare utbildning och tjänster betonas starkare när det gäller diakoner. När det gäller den

⁵ En ganska stor del av sekundärmaterial redovisas i syfte för den som vill fördjupa förståelsen av den metodologiska ansatsen. På motsvarande sätt som dessa verktyg kan användas för att utforska diakonatet, kan de användas för en medveten uppbyggnad av dess framtida utformning och till medvetna val i den fortsatta processen med dess förhandlingar mellan olika aktörer.

⁶ De diakoner som det här hänvisas till kommer företrädesvis från Svenska Missionsförbundet/Svenska Missionskyrkan och den tradition som där utvecklats och vidmakthållits även efter Equmeniakyrkans bildande. Diakoner i baptistisk tradition har i första hand kopplats till lekmannauppdrag från personer som i regel har haft en annan försörjning och har stått utanför ordination och anställningsförhållanden. Diakoner i metodistisk tradition har i första hand setts som den första prövotiden i de ordinerades upptagande på väg mot att bli äldste. Den grupp som från baptistisk eller metodistisk tradition har kunnat fungera som diakoner i luthersk eller missionskyrklig bemärkelse har utelämnats då omfattning och källmaterial härom har ansetts vara ringa och då enskilda meddelare skulle ha kunnat komma att utpekats.

konkreta yrkesutbildningen för kyrklig tjänst genomgår pastorerna en högskoleutbildning om fyra år medan diakonerna utbildas ett år på folkhögskola.⁷

Tidigare har det funnits en tydlig diversifiering i arbetsuppgifter mellan diakon och pastor. Detta syns i ordinationslöften, teologiska grunddokument och svensk lagstiftning. I praktiken har dock en förändring skett de allra senaste åren då ett antal diakoner anställts på traditionellt pastorala tjänster i lokala församlingar. I tjänster inom ekumeniska eller andra kristna organisationer finns idag både diakoner och pastorer anställda under likartade förhållanden.

Denna utredning föreslår att den kyrkliga tjänsten som ensam anställd i en församling kan utövas av såväl diakoner som pastorer, under förutsättning att det tydligt klargörs vilka kompetenser den anställda bär med sig. Som diakon räknas då en person som har antagits och genomgått diakonal utbildning och Ekumeniakyrkans prövning. Som pastor räknas den person som har genomgått pastoral utbildning och Ekumeniakyrkans prövning.

I större församlingar, på regional eller nationell nivå, kan arbetsuppgifterna delas utifrån utbildning och personlig lämplighet. Större vikt bör läggas också vid tidigare kompetenser för att än mer belysa de personliga förutsättningarna, men en tydligare specialisering av arbetsuppgifter blir då möjlig. Diakon som önskar bli pastor genomgår pastoral utbildning och förnyad prövning efter Ekumeniakyrkans ordningar.

Utifrån den utbildning som både diakoner och pastorer i praktiken genomgår föreslås den fortsatta kompetensutvecklingen prioriteras. Av olika skäl genomför många studerande sina studier med begränsningar, vilket ställer högre krav på fortbildning efter ordinationen. Många skäl talar för att Ekumeniakyrkan behöver gå in för att göra medarbetarna mer attraktiva inför kommande anställningar och stötta församlingar med anställda i deras arbetsgivaransvar avseende fortbildning och kompetensutveckling.

Vidare föreslås också att ett fördjupat ecklesiologiskt studium av ordination och ämbete initieras i syfte att ge legitimitet och fördjupning av medarbetarnas kallelse och livsgärning. Förutsättningarna för tjänst i församlingar medför inte sällan relativt stora uppoffringar för de anställda, förhållanden som behöver vägas upp med en diskussion om att se uppdraget som en utkomst eller en kallelse.

⁷ Med ett år på folkhögskola likställs den senare utbildningen på Bromma folkhögskola där diakonerna utbildas under två år på halvtid.

A. Kyrkohistorisk översikt

I denna första huvuddel av utredningen redogörs för hur diakonatet har utformats i olika kyrkotraditioner. Nedslag görs i allmänkyrklig västlig tradition, diakonatet i Svenska kyrkan samt diakonatet i Ekumeniakyrkans bildarsamfund. Syftet med denna del är att ge en allmän översikt över diakonatets utveckling i Västkyrkan. Avsnittet avslutas med en lista på några karaktäristiska inriktningar på den diakonala tjänsten.

Allmänkyrklig västlig tradition

I *Katolska kyrkans katekes* beskrivs diakonatet som en av de tre graderna på den apostoliska tjänstens sakrament: episkopat, presbyterat och diakonat. Detta förklaras explicit i samband med vigningens sakrament.⁸

"Den katolska läran som kommer till uttryck i liturgin, i läroämbetets förklaringar och kyrkans ständiga praxis anser att det finns två grader som på ett tjänande sätt har del i Kristi prästadöme: episkopat och presbyterat. Diakonaten skall hjälpa och tjäna biskopar och präster. Därför betecknar begreppet *sacerdos* enligt nuvarande språkbruk biskopar och präster, men inte diakoner. Icke desto mindre lär den katolska tron att de två vigningsgrader som innebär delaktighet i Kristi prästadöme (biskops- och prästämbete) och den grad som innebär tjänst (diakonämbete) alla tre ges genom en sakramental handling som kallas "vigning", det vill säga genom vigningens sakrament."⁹

Det finns en tydlig hierarki i denna ordning. Biskopens vigning ger vigningssakramentets fullhet, prästen blir biskopens medarbetare och diakonen vigs "till tjänst" och är "särskilt förbunden med biskopen i dennes "diakonala" uppgifter. Vigningen innebär att de får del av Kristi "prägel" och blir lika Kristus som "tjänare." De arbetsuppgifter som diakonen har, är att assistera vid eucharistin och distribuera den, liksom att bistå vid vigslar och begravningar, samt att predika.¹⁰

Under följande paragraf beskrivs dock den förändring som genomförts efter Andra Vatikanconciliet då diakonatet återupprättats genom ett "ständigt diakonat" öppet för gifta män. Med detta menas att de som i pastoralt, socialt eller karitativt liv utför tjänster också skall stå i ett närmare förhållande till vigningsgraderna och synliggöras vid altaret. De orientaliska kyrkorna har dock behållit enbart den hierarkiska ordningen.¹¹

En kort sammanfattning av denna skiss kan vara att diakonatet på ett sätt är en del av vigningen, underställd biskop och präst, men att det också öppnats för ett lekmannadiakonat där de som utför sociala och karitativa uppgifter synliggörs.

Bengt Ingmar Kilström¹² betonar att det fornkyrkliga diakonatet tidigt hade en större mångfald än det ovan beskrivna, där diakonerna steg för steg kom att få särskilt ansvar för de organisatoriska och karitativa uppgifterna. Men de sågs hela tiden som biskoparnas

⁸ *Katolska kyrkans katekes*. Vejbystrand 1996, §§1536, 1544.

⁹ *Katolska kyrkans katekes*, §1554 med hänvisning till Ignatius av Antiokia.

¹⁰ *Katolska kyrkans katekes*, §1570.

¹¹ *Katolska kyrkans katekes*, §1571.

¹² Framställningen följer Bengt Ingmar Kilström, *Kyrka och diakoni I-II*. Åbo 1987.

medhjälpare. Till detta fogas frågan om de tjänande kvinnorna, lite anakronistiska beskrivna som diakonissor. Där hade vissa en högre status än övriga "änkor" och "jungfrur."

Under medeltiden försvinner dock de kvinnliga "diakonissor" helt och deras uppgifter övertas av kloster och konvent. Det manliga diakonatet blir ett steg på vägen till prästämbetet, och kom att ses, inte som biskopens medhjälpare, utan som prästens. Många av kvinnorna i kloster och konvent, särskilt abbedissor och priorinnor, hade dock fortsatt en stark ställning i kyrka och samhälle. Helgeandshus och hospital hade dock en präst som föreståndare.

Från 300-talet är dock ärkediakonen, som chef för domkapitlet, biskopens närmaste man och ställföreträdare. Under medeltiden kom dock detta ämbete, som företrädesvis var av administrativ art, att kräva prästvigning. Detta ämbete har idag behållits inom till exempel Anglikanska kyrkan. Det har ofta varit en språngbräda till biskopsämbetet.

Beteckningen "subdiakon" är oklarare, men det har hävdats att denna grad har tilldelats dem som inte har varit lämpliga för vidare avancemang i den kyrkliga hierarkin. Här finns olika teorier om att dessa män har fått utföra olika praktiska tjänster, den roll som ofta klockaren hade efter reformationstiden. Även här finns det kopplingar till olika ordnar. Men någon form av "permanent diakonat" skall ändå ha existerat efter reformationstiden, varav diakonen Olavus Petri kanske är den mest kände. Samtidigt som han själv innehade denna tjänst kritiserar han vissa diakonkollegors strävan efter att göra altartjänst och predika.

Efter reformationen levde diakonatet kvar som ett steg inom prästutbildningen, men kom gradvis att ersättas med präster på andra områden. Diakonen som försångare i tidegården ersattes av gymnasister, djäknar. Längst levde det kvar i Västerås stift under Olof Rudbeckius.

Istället kom ett tydligt "monopresbyteriat" att prägla kyrkan i Sverige. Calvin lyckades upprätta ett karitativt diakonat, men inte den nordiska reformationen. Till en del brukar detta förklaras med Gustav Vasas indragningar till staten, även om han insåg att några helgeandshus fortfarande behövdes. Det kom sedan att bli socknarnas angelägenhet att sörja för de fattiga, sjuka och äldre.

De moderna diakonissanstalterna växte fram på kontinenten och fick sina motsvarigheter på svensk mark. Det anses framför allt vara pietismen som beredde mark för detta. Det var inte möjligt att bilda kloster efter katolsk förebild, däremot var det möjligt med diakoniföreningar. Dess uppgifter var renodlat socialt karitativa, men man bedrev också "mission" och hade egna andakter och gudstjänster, ofta med stöd av en extern präst.

Ersta diakonianstalt grundades av människor ur väckelsekretsarna år 1849 med stöd av Stockholms läkarkår och understödjare ur de övre samhällsskikten. Arbetet bestod av att bedriva barnhem, sjukhem, fattigvård och skolor. Ordningarna med vigningar hämtades från Tyskland. De första två diakonissor vigdes år 1855 av den tyska församlingens kyrkoherde i Stockholm. Kopplingen till "Engelska kapellet" medförde dock att det dröjde innan verksamheten kom in under kyrkligt hägn. Övriga institutioner i Sverige har varit Samariterhemmet i Uppsala, Bräcke diakoni i Göteborg och Vårsta diakoni i Härnösand.

Under mitten av 1800-talet pläderades också bland präster i väckelsekretsarna för upprättandet av ett manligt diakonat med koppling till de prästerliga vigningsordningarna. Tanken var dock att dessa diakoner skulle biträda prästerna i deras sociala och karitativa arbete. Genom legalisering av lekmanaförkunnelsen skulle detta också kunna öppna för rent

liturgiska uppgifter. År 1898 invigdes en manlig diakonianstalt i Gävle, där den första diakonen vigdes år 1902, allt utifrån en ordning med stora likheter med prästvigningen. År 1905 flyttades verksamheten till Stora Sköndal.

År 1910 inrättades Svenska kyrkans diakonistyrelse. Man hade därigenom officiellt gett diakonin en plats i kyrkan, i syfte att tillsammans med präster och lekfolk verka för ett rikare kyrkligt liv i församlingarna. Som ett led i detta inrättades en särskild skola för lekfolket: Sigtunastiftelsen. Det rådde länge oklarheter om gränsdragningen mellan lekmanpredikant och diakon, diakonerna hade en mellanställning mellan präst och vanliga medlemmar i kyrkan. Efter många års utredningar etablerades år 1983 ordningen med diakoner som en officiellt erkänd kyrklig tjänst. Sedan dess har en stor mängd diakoner utbildats och dessa utgör i dag en naturlig del i de svenskkyrkliga församlingarnas kollegier.

Diakonaten i Svenska kyrkan

Då det i första hand var praktiken som ledde utvecklingen mot ett tydligt diakonat inom Svenska kyrkan har debatten kring att teologiskt härleda och bestämma dess plats, roll och uppgifter fortsatt. Sven-Erik Brodd¹³ har argumenterat för att diakonaten inte ska definieras utifrån den faktiska tjänsten utan utifrån kyrkans självbild, ecklesiologin. Detta utgör sedan år 1987 en del av det tredelade ämbetet: biskop, präst och diakon.

Vigning till diakon i den äldre bemärkelsen hade upphört i mitten av 1600-talet och tagits över av prästen, som i sina löften lovade att utföra de diakonala uppgifterna i socknen. Det var först år 1987 som detta togs bort ur prästvigningen, i takt med att diakonaten hade fått en mer framträdande roll. Brodd ser det främsta problemet med 1800-talets förståelse av diakoni i att man förväxlade diakoni med karitativ välgörenhet. Diakonen blev en socialarbetare som vid välfärdssamhällets framväxt fick en alltmer undanskymd roll. Ett annat problem, enligt Brodd, var att de diakoniinstitutioner som växte fram inte fick någon tydlig koppling till kyrkan. Denna bild av diakonaten, mellan omkring åren 1850—1960, var det som definierade det diakonala uppdraget i det allmänna medvetandet. Sedan 1950-talet talar dock Svenska kyrkan om diakoni som en del av vad det är att vara kyrka. Gudstjänst och diakonal praktik befrämjar varandra ömsesidigt. Diakonen får en plats i gudstjänsten och predikan hörs genom de diakonala gärningarna i vardagen.

År 1999 fanns diakoner anställda i 50% av Svenska kyrkans församlingar. Totalt fanns 3.400 präster och 1.300 diakoner av totalt 26.000 medarbetare. Majoriteten diakoner var kvinnor (80—90%). De arbetade med individuell rådgivning och själavård, ungdomsarbete, gruppsamlingar, hembesök och externa kontakter. De med teologisk utbildning deltog i konfirmationsarbete. Det liturgiska ansvaret hade också börjat växa fram på bred front. Ordination av diakon sker nu inte till tjänst i världen utan till kyrkans tjänst i världen.

Diakonernas självförståelse har skiftat från den äldre rollen, som en del av ett moderhus, till den nya rollen, som en del av kyrkans ämbete. Tidigare levde diakonerna ogifta i dessa institutioner, idag utför diakoner sin tjänst som vilket arbete som helst och har familjer som många andra. Debatten om detta fördes inom Svenska kyrkan under 1990-talet.

¹³ Framställningen följer Sven-Erik Brodd, ”The Deacon in the Church of Sweden” i Gunnel Borgegård och Christine Hall (red.). *The Ministry of the Deacon. 1 – Anglican-Lutheran Perspectives*. Nordic Ecumenical Council (Uppsala 1999), s. 97—140.

Diakonaten i Equmeniakyrkans bildarsamfund

Utvecklingen av diakoninstitutionen inom Svenska Missionsförbundet/Svenska Missionskyrkan¹⁴ har gått parallellt med utvecklingen inom Svenska kyrkan. Det har förekommit enskilda diakoners övergångar mellan kyrkosamfunden, ofta i äldre tid genom att de som hade utbildats till exempel hos Elsa Borg startade diakonala projekt och institutioner i frikyrkorna. På senare tid har det varit vanligt att diakoner som utbildats inom Svenska Missionsförbundet har sökt sig till Svenska kyrkan för sin anställning.

Utbildning av församlingssystrar, en titel som behölls fram till år 1969, startade efter en utredning initierad vid generalkonferensen år 1909. Kraven ställdes på församlingarna att hjälpa sjuka, fattiga och lidande människor. Detta hade självklart utförts tidigare inom församlingarna genom engagerade medlemmar, men nu startades kurser som jämfördes med kurser för evangelister eller söndagsskollärare.

Församlingssystrarnas ämbetsdräkt lånade drag från Svenska kyrkan. Först år 1965 avskiljdes de för tjänst i generalkonferenserna, liknande det som gällde för pastorerna. År 1969 byttes namnet församlingssystem till diakonissa. En vanlig rekryteringsbas var personer som tidigare hade arbetat som ungdomsledare eller som "ettåringar" i lokala församlingar. När Svenska Missionsförbundet år 1981 satsade på att bygga ut Lidingö som utbildningsinstitution, förlades utbildningarna av fritidsledare och diakoner också dit där pastorsutbildningen sedan länge hade funnits. Den diakonala utbildningen utformades som ett tredje år efter fullgjord fritidsledarutbildning, alternativt som ett påbyggnadsår efter fullbordad social, pedagogisk eller sjukvårdande utbildning. År 1990 ersattes de tidigare beteckningarna med diakon, oavsett om det var med inriktning mot unga eller äldre, oavsett om det var kvinnor eller män. År 1995 började man använda en grön diakonskjorta som ämbetsdräkt och år 1997 infördes ordningen med ordination till diakon. De som hade varit avskilda som fritidsledare förklarades vara diakoner och erbjöds en särskild fortbildningskurs.

När det gäller begreppet diakon inom baptismen och metodismen har andra ordningar varit gällande. Baptismen har lagt begreppet närmare lekfolket medan metodisterna har lagt det närmare det prästerliga ämbetet. Diakonaten i Equmeniakyrkan har växt fram genom praktik, där diakonerna och deras arbetsuppgifter vuxit fram ur behov och förebilder som har växlat över tid. Diakonaten i Equmeniakyrkan är inte heller enkelt definierbart utifrån bildarsamfundens perspektiv, då Baptistkyrkan, Metodistkyrkan och Missionskyrkan sinsemellan har haft olika teologi och olika praktik när det gäller församlingarnas diakonala arbete, diakonal teologi och diakonernas roll.

Sammanfattning. Historiska inriktningar på diakonal tjänst

Utifrån den kyrkohistoriska översikten kan ett antal karaktäristiska roller för diakonen beskrivas. Dessa ska inte ses som väsensskilda eller värderande, utan enbart beskrivande utifrån den praktik som i olika traditioner har gestaltat diakonaten.

Ecklesiologisk komministrativ diakoni: diakonen inordnas som medhjälpare till antingen biskop eller präst i en kyrka, med uppdraget att ansvara för delar av biskopens eller prästens

¹⁴ Framställningen i detta avsnitt följer Hans Andreasson. *Liv och rörelse. Svenska Missionsförbundets historia och identitet*. (Stockholm 2007).

arbetsuppgifter. Här finns två huvudlinjer: antingen är diakonen tydligt underställd biskop eller präst i utförandet av tjänsten eller så har det skett en tydlig uppdelning av arbetsuppgifter, exempelvis i en pastoral och en diakonal del. Den diakonala specialiseringen kan då ta sig olika uttryck: liturgisk, karitativ, terapeutisk, kateketisk eller administrativ.

Liturgisk diakoni: diakonen ansvarar för olika moment i gudstjänstfirandet. Den skillnad som har gjorts mellan präst och diakon gäller Ordet och sakramenten. Dessa har i regel varit reserverade för prästen, eller i vissa fall biskopen. Diakonen har kunnat assistera men inte varit den som har predikat eller lett de sakramentala akterna.

Karitativ diakoni: diakonen ansvarar för omsorg och omvårdnad till hjälpsökande, fattiga och sjuka. Det finns en tydlig skillnad mellan karitativa insatser direkt knutna till församlingens verksamhet och karitativ institutionalisering, såväl i kyrklig som i världslig regi. Här har krav på omvårdande utbildning och beprövad erfarenhet skapat en särskild diakonal plattform.

Terapeutisk diakoni: diakonen ansvarar för behandling av antingen fysiska eller psykiska sjukdomar. Även här har medicinsk utbildning skapat en särskild kompetens utanför den som prästen normalt besitter. Särskilt när det gäller psykiatriska diagnoser finns olika praktik runtom i världen, något som leder till att kyrkliga ämbetsinnehavare kan vara aktiva i olika utsträckning.

Kateketisk diakoni: diakonen ansvarar för undervisning av enskilda och grupper. Om vi till den här gruppen räknar alla åldrar, finns ingen tydlig åtskillnad mellan diakon, präst eller biskop. Undantaget gäller när det kommer till den sakramentala delen, företrädesvis dopundervisning, katekumenat och konfirmation, där präst eller biskop har haft en särskild roll.

Administrativ diakoni: diakonen ansvarar för kyrkans förvaltning och administration, även i ledande befattningar. Förvaltningens tydligt osakramentala karaktär förefaller ha öppnat för pragmatiska lösningar när det gäller tjänstetillsättningar, där de mest lämpade för såväl praktiska, administrativa och ledande befattningar funnit företräde.

Det skall dock tydligt anmärkas att många av dessa roller inte lätt låter sig renodlas, varken utifrån kyrklig ämbetssyn, arbetsrättsliga tjänstebeskrivningar eller utifrån många församlingsmedlemmars ideella arbete i församling, ungdomsförening eller institutioner av olika slag. Det kan gälla så vitt skilda företeelser som moderhusets roll i luthersk societetsdiakoni, prästfruns obetalda arbete vid sidan av sin man i pastoratet eller den unga frivilligarbetaren som under ett år arbetade mot låg ersättning i en grannförsamling. Men i det följande skall dessa roller sättas in i ett bredare metodologiskt ramverk för att tydliggöra hur det specifikt har utformats inom de bildarsamfund som fanns som föregångare till Ekumeniakyrkan.

B. Praktisk teologisk utredning

I detta avsnitt diskuteras diakonatet utifrån ett praktiskt teologiskt arbetssätt. Den metod som används utgår från begreppet diakonat som en identitetskonstruktion, där ett antal nyckelkriterier analyseras utifrån särskilt insamlat källmaterial. Detta sätts därefter in i den historiska kontexten för diakonal tjänst som summerades under det förra avsnittet.

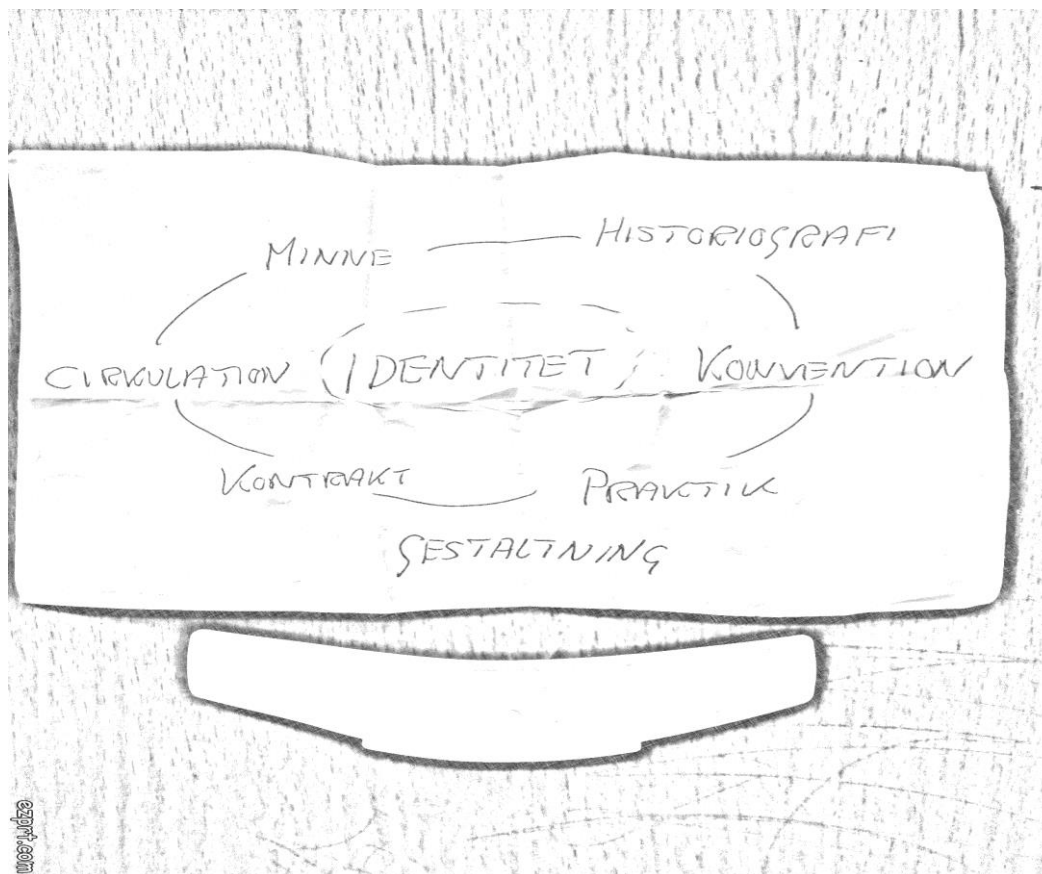
Diakonatet som gestaltning av kyrklig identitet

Modellens utgångspunkt är identitetsbegreppet. Kollektiv identitet har använts som analysinstrument inom en rad olika forskningstraditioner. Den kan observeras ur olika perspektiv, av både externa och interna aktörer. Identitet kan beskrivas som presenterad eller tillskriven, inkluderande eller exkluderande, i varierande grad i samspel med olika nivåer av omgivande kontexter och i interaktion med signifikanta andra. Den enskildas grad av assimilation och ackulturation varierar. Identitet skall förstås som ett dynamiskt begrepp med utrymme för bekräftelser och omförhandlingar i takt med att ett antal nyckelfaktorer förändras.¹⁵

Diakonatet i Equmeniakyrkan och i dess bildarsamfund kan ses som en stark identitet, både ur kyrkosamfundets och ur den enskildas perspektiv. Vägen till arbete som diakon ses i regel som en kallelse, en av Gud och kyrkan sanktionerad bekräftelse. Den enskilda går från att vara en vanlig medlem i en församling, som mycket väl kan utföra diakonala uppgifter, till att vara ordinerad diakon, installerad för tjänst i församling eller i annat sammanhang. Både ordination och installation har en mycket tydlig sakramental struktur, även om det begreppet kanske inte ofta används. Diakonatet kan därför tillskrivas hög signifikans, där den ordinerade tydligt övergår till en diakonal identitet och blir en del av kyrkans diakonat genom ordinationen.

Sett ur kyrkosamfundets perspektiv finns en tydlig önskan att utbilda, ordinera och ombesörja att enskilda erhåller nödvändig kompetens och auktorisation att arbeta som diakoner i kyrkans lokala, nationella, internationella och samsfundsöverskridande verksamhet. Regelbundet möjliggörs insamling till utbildning av blivande diakoner, på nationell nivå finns särskild handläggare för diakonala ärenden anställd och skrivningar kring diakonatet finns dokumenterade i Equmeniakyrkans teologiska grunddokument.

¹⁵ Se Hans Andreasson, *Gripenhet och engagemang: Svenska Missionsförbundets identitet speglad genom missionsföreståndarnas predikningar vid generalkonferenserna 1918–1993* (Åbo 2002), s. 20–23, 34–43. Till frågan om identitetsanalys, se Anders Lange och Charles Westin, *Etnisk diskriminering och social identitet. Forskningsöversikt och teoretisk analys. En rapport från diskrimineringsutredningen*. (Stockholm 1981). Till frågan om vetenskapsteori, se Mats Alvesson och Kai Sköldberg, *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. (Lund 1994).

Identitet och gestaltning

Den diakonala identiteten är avläsbar i *konventioner* utifrån enskilda och grupperns hållning och värderingar av sin roll. Det kan vara en betoning av vissa trosutsagor och föreställningar som gruppen värderar högt och använder som förklaringsmodeller för sig själva eller som markering mot andra, exempelvis pastorer. Det kan gälla normer eller handlingar som betraktas som goda eller förkastliga. Här ligger ett moment av bedömning där acceptans eller avståndstagande är viktiga begrepp.¹⁶ Ett exempel kan vara att betona diakonins betydelse för kyrkans arbete eller att betona att diakoner och pastorer är lika viktiga i en församling.

Utifrån den accepterade konventionen kännetecknas den kollektiva identiteten av särskilda konkreta aktiviteter, *praktiker*. Gruppen uppmuntrar eller bejakar de mönster eller konkreta aktiviteter som ligger i linje med den i kontexten anammade konventionen. Det kan för en diakon handla om att besöka äldre, samtala med enskilda eller servera soppa till utsatta. För

¹⁶ För exempel på analys av konventioner, se Hans Andreasson, "Samverkan och frigörelse: Växelverkan och förhandling om religiös identitet hos Svenska Missionsförbundet och Fria Missionsförbundet åren 1921–1989", i Ingvar Dahlbacka & André Swanström (red.), *Växelverkan och identitet: Kyrka och religion i Finland och Sverige 1809–1999* (Åbo 2006) s. 97–147. Studien anknyter nära till den tidigare beskrivna avhandlingen när det gäller identitet, men kunde också hänföras till spiritualitetsforskning. Begreppet "konvention" fångar dock bättre in vad som avses, särskilt då spiritualitetsbegreppet bitvis använts i olika mening. Till frågan om spiritualitet, se Alf Härdelin, "Spiritualitet: Den kristna existensen", i Stephan Borgehammar (red.), *Kyrkans liv: Introduktion till kyrkovetenskapen*. 2. uppl. (Stockholm 1993) s. 305–318.

diakon med ungdomsinriktning kan det handla om att anordna tonårskvällar, åka på scouthajk eller rapportera närvarostatistik.¹⁷

Om det finns en tydlig konsekvens mellan konvention och praktik etableras medvetna eller omedvetna *kontrakt* som skapar utrymme för den enskildas rolltagande. Det görs uppenbart för alla, genom symboler, klädsel, titulatur eller anställningsförhållanden att vissa personer säkerställer den praktik som den kollektiva identiteten förväntar eller kräver. Det finns en person som benämns diakon som förväntas agera på ett visst sätt inom ramen för sin tjänst. Det kan beskrivas som att diakonen utövar ett diakonskap.¹⁸

Genom en säkerställd *cirkulation* får praktikerna och kontrakten de yttre förutsättningarna att fungera över tid. Det kan gälla organisation, ekonomisk förvaltning eller kompetensförsörjning i form av välutbildade diakoner. Det mest uppenbara exemplet är en församling som genom sina gudstjänstkollekter säkerställer lön åt sin anställda diakon. Men en annan typ av cirkulation kan vara Equmeniakyrkans samlade kollekt till medarbetarutbildning som säkerställer tillgången på utbildade diakoner att anställa.¹⁹

Cirkulationen säkerställer kontinuitet i verksamheten och ger upphov till folkliga berättelser. När människor får erfarenhet och referenser genom en vidmakthållen cirkulation berättas *minnen* av diakoner och diakonala aktiviteter. I en församling uppkommer lätt berättelser om vad en tidigare diakon sa och gjorde. Genom återberättandet av tidigare rollinnehavare skapas förutsättningar för dem som kommer efter, både för den enskilda att leva upp till, men också genom att det finns förväntningar på framtida aktiviteter.²⁰

De folkliga berättelserna, muntliga eller nedtecknade, står ofta i ett konkurrensförhållande till den kollektiva identitetens officiella *historiografi*, där minnen eller bekräftade fakta förs samman till en maktåläggande berättelse med tolkningsföreträde från dess utfärdare. Det kan till exempel gälla mindre fördelaktiga berättelser som senare tiders företrädare inte vill skall förknippas med rörelsen, men också detaljer som helt enkelt inte av utrymmesplats får plats i en mer officiell skrivning. Ett näraliggande exempel är den minnesskrift som gavs ut i samband med Diakonernas riksförbund inom Svenska Missionsförbundets 80-årsjubileum 1998.²¹ Andra exempel kan vara jubileumsskrifter eller uppteckningar i samband med

¹⁷ Kyrkliga praktiker är i allmänhet ganska lätta att utreda genom enkäter, som i exempelvis Hans Andreasson, "Gudstjänst i Equmeniakyrkan. En berättelse om hur kyrkohandboken används", i Åke Jonsson (red.), *Motstånd och förvandling: Gudstjänst på självförverkligandets marknad* (Stockholm 2015) s. 137–151.

¹⁸ Se exempelvis Sune Fahlgren, *Predikantskap och församling: Sex fallstudier av en ecklesial baspraktik inom svensk frikyrklighet fram till 1960-talet* (Örebro 2006). Fahlgrens "predikantskap" som utövas av kända personer kan lätt översättas till utövare av andra kyrkliga baspraktiker. Användningen av begreppet "kontrakt" istället för "predikantskap" avser att bredda möjliga tillämpningar utifrån skilda praktiker.

¹⁹ För en studie kring en annan cirkulation inom Svenska Missionsförbundet, se exempelvis Hans Andreasson, "Att ordna väckelsens mötesplatser: Evangelistskap och cirkulation inom Svenska Missionsförbundet, åren 1913–2003", i Arne Bugge Amundsen (red.), *Väckelsens mötesteder* (Lund 2014) s. 195–231. För begreppet "cirkulation" inom ett litteratursociologiskt kretslopp av produktion, utgivning och distribution, se till exempel Per-Anders Forstorp, "Litteratur och kulturell identifikation: Läsning av litteratur i frikyrkan", i Erik Amnå och Lena Johannesson (red.), *Tro mot tradition: Om den frikyrkliga identiteten* (Stockholm 1993) s. 71–129; Brigitte Mral, "En studie i tre frikyrkoförlags utgivning kring 1990", i Erik Amnå och Lena Johannesson (red.), *Tro mot tradition: Om den frikyrkliga identiteten* (Stockholm 1993) s. 131–152.

²⁰ Två skrifter som diskuterar biografins betydelse för vetenskaplig forskning är Ronny Ambjörnsson och Per Ringby och Sune Åkerman (red.), *Att skriva människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre* (Stockholm 1997); Henrik Rosengren och Johan Östling (red.), *Med livet som insats. Biografien som humanistisk genre* (Lund 2007).

²¹ Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998).

jubileumsaktiviteter, där berättelser sätts in i ett större sammanhang och utvärderas. Ett tredje exempel kan vara ett kyrkosamfunds kyrkohandbok för gudstjänstfirande, som inte med självklarhet alltid följs fullt ut i alla församlingar.²²

Den officiella historiografin, med dess intentionalitet och tolkningsföreträde, har i sin tur ett tydligt inflytande på den kommande rörelsens konventioner, där den skapar, vidmakthåller och reformerar grunden för de föreställningar om den egna och den rörelsens innersta kärnvärden som identiteten förutsätts vara representant och bärare av. Genom att följa upp hur historiografin i sin tur påverkar framtida konventioner och praktiker kan ett hermeneutiskt förhållningssätt anläggas. På detta vis identifieras också pågående diskrepanser till grund för omförhandlingar av identiteten och möjligheter till förnyade praktiker.²³

Diakonats konventioner

Som källmaterial för denna delanalys används artiklar ur den tidigare beskrivna jubileumsskriften från Diakonernas Riksförbund. Till detta läggs Equmeniakyrkans interna teologiska perspektiv i jämförelse med ett exempel på hur det omgivande samhället ser på diakonats konventioner och diakonens arbetsuppgifter. Det sista källmaterial som används för denna analys härrör från Equmeniakyrkans handläggare för diakonala frågor.²⁴

Rut Swede, avskiljd år 1950, har arbetat i församling och på ålderdomshem. Efter pensioneringen har hon arbetat ideellt i fem år. Det fanns vid denna tid inte längre krav på att leva ogift men det sägs att det var få som hann med att ha egen familj. Arbetsmässigt ställdes höga krav på församlingssystrarna. Hennes ambition var en vilja att hjälpa människor, sjukvård var fortfarande en del av utbildningen då, om man inte hade tillgodogjort sig detta innan. Rent konkret bestod arbetet av sjukvårdande och stödjande art. Även den personligt omfattade gudstron lyfts fram som ett viktigt element till förtröstan och återhämtning.²⁵

Marianne Värmå, avskiljd år 1967, har arbetat i församling och vid Sociala Missionen i Stockholm. Hon berättar om att i äldre tid gjorde församlingssystrarna sjukvårdande uppgifter innan landstingen tog ansvar för distriktssköterskor. Det senare diakonala arbetet, bland yngre och äldre, är inte lika synligt som förkunnelse och musik. Det diakonala arbetet är ett ensamarbete där behoven alltid finns.²⁶

²² Se exempelvis Hans Andreasson, "Rationalitetens försteg: från hagiografi till rationalism: Om förändringar i svensk frikyrklig historiografi", i Kurt E. Larsen (red.) *Historiebruk i väckelseforskningen* (Lund 2016) s. 29–53. Ett avhandlingsexempel från en annan svensk folkrörelse, där författaren anlägger ett tydligt historiografiskt angreppssätt, kan vara Åsa Linderborg, *Socialdemokraterna skriver historia. Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892–2000* (Stockholm 2001).

²³ Ett näraliggande exempel från Equmeniakyrkan är arbetet med ny kyrkohandbok. Två artiklar gav en grund: Hans Andreasson, "Gudstjänst i Equmeniakyrkan: En berättelse om hur kyrkohandboken används", i Åke Jonsson (red.), *Motstånd och förvandling: Gudstjänst på självförverkligandets marknad* (Stockholm 2015) s. 137–151; Hans Andreasson, "Gudstjänster av särskilda anledningar: Om kyrkohandboken i hela livets kyrka", i Åke Jonsson (red.), *Motstånd och förvandling: Gudstjänst på självförverkligandets marknad* (Stockholm 2015) s. 153–168. Forskningsmaterialet bakom dessa båda artiklar skapade underlag för jämförelser med tidigare bruk och gav beslutsunderlag för utformningen av den kommande kyrkohandboken.

²⁴ Lalander (1998); <http://equmeniakyrkan.se/wp-content/uploads/2012/06/Teologisk-Grund-Equmeniakyrkan.pdf>; *Standard för svensk yrkesklassificering* (2017); Marie Lindholm i elektroniskt meddelande 2016-12-22 till författaren. I författarens ägo.

²⁵ "Kallelsen att bli församlingssyster" i Lalander (1998), s. 59–60.

²⁶ "Låt oss samverka!" i Lalander (1998), s. 67–69.

Barbro Renklint gör en skillnad mellan diakonalt arbete och fritidsledarens. Det tidigare omfattande kroppsarbetet har under senare år ersatts av möten med ensamma människor, en annan sorts nöd. Det kan vara lättare att möta en diakon än att möta en pastor.²⁷

Karin Ankarås, avskiljd 1983, har arbetat i församling samtidigt som hon var gift med en pastor. Arbetet gjordes i församlingen men innebar kontakter med hemsamariter och sjuksköterskor. Den traditionella inriktningen mot äldre människor kan med fördel även inkludera yngre människor, menar hon. En diakon är hela samhällets diakon. Arbetet som diakon är inte glorifierat utan sker i det tysta, ofta som ett ganska tungt arbete. Det är omsorgen om andra människor som lyfts fram, liksom människor med en gudstro.²⁸

Peder Thageson, ordinerad 1986 som en av de tre första männen i denna typ av tjänst, har arbetat både inom Svenska kyrkan och Svenska Missionsförbundet. Det har inneburit församlingstjänst som ungdomsdiakon, föreståndare på en distriktsgård och föreståndare för ett soldathem. Hans fru är också diakon. Soldathemmet är som en fritidsgård med tillhörande samtal. Han uttrycker en önskan om fackligt stöd för att begränsa arbetets omfattning. Peder gör skillnaden mellan pastor som teolog och predikant och diakonen som pedagog och metodiskt medveten. Tjänsten förutsätter trygghet och tro på Gud.²⁹

Torgny Johansson, avskiljdes som fritidsledare 1987, efter att ha varit ettåring och gått två år till fritidsledare på Lidingö. Efter fyra år som ungdomsinstruktör har han arbetat som distriktskonsulent. Fritidsledarverksamheten kom ur ett samhälleligt behov av att ge den föreningslösa ungdomen vettig sysselsättning. Han menar att diakonin har gått från församlingssystrarnas arbete bland äldre till att också involvera människor i behov under olika skeden av livet. Det går inte att dra gränser i en familjesituation. En del fritidsledare kan dock inte se sig som diakoner utan vill förbli just fritidsledare. Han pekar på att det finns en strid mellan diakoner och pastorer om värdet i arbetet. Diakoni är arbete för nästan. Tron är viktig.³⁰

Kristina Svensson, ordinerad 1997, arbetar som ungdomsdiakon. Uppgifterna i församlingstjänsten definieras av arbetet med ungdomar, ledarträning och att leda gudstjänst. Hennes bakgrund var det tvååriga fritidsledarprogrammet, kompletterat med självården på diakonal linje. Som ungdomsdiakon framhåller hon vikten av att vara flexibel och kunna förändra. ”Verksamhetskyrka” ses som något negativt, snarare är det viktigt att få tid att vinna barnens förtroende, särskilt de som farit illa i andra sammanhang. Som ungdomsdiakon förväntas hon dessutom att arbeta mycket. Den personligt omfattade kristna tron är också ett viktigt element.³¹

Gudrun Skaghammar talar om diakonins uppdrag som att vara vänd mot samhället. Själv har hon arbetat halvtid i församling och halvtid med arbetslösa ungdomar. Hon beskriver hur församlingssystrarnas arbete på 1950-talet kom att övertas av distriktssköterskor och hemsystrar. ”Den yrkesprofilen hade diakonerna fram till 1960-talet.” Detta, jämsides med hemsysterutbildningen, säger hon vara gällande ända fram till nutid. De som fram till 1950—1960 hade haft dessa tjänster blev nu anställda inom kommunen, som föreståndare av olika

²⁷ ”Ensamheten – den osynliga nöden” i Lalander (1998), s. 70—72.

²⁸ ”Diakonissa för hela bygden gör kyrkan synlig” i Lalander (1998), s. 61—63.

²⁹ ”Peder, diakon bland soldater” i Lalander (1998), s. 64—66.

³⁰ ”Fritidsledaren som blev diakon” i Lalander (1998), s. 76—81.

³¹ ”Diakon bland barn och unga” i Lalander (1998), s. 12—16.

slag. Det går upp och ner i engagemang och inriktning genom åren. Hon efterfrågar också tydligare regler för diakonernas arbete på det sätt som gäller för pastorernas. Det hon säger Gunnar Marstorp förde in 1980 var tanken på diakonen som gav praktiskt stöd, skapade gemenskap och var kompetent att utöva själavård. Det har gett ett lyft åt det diakonala arbetet. Senare har också fritidsledarna blivit diakoner.³²

Maria Wiell talar om diakoni som tjänsten för nästan: omsorg, utbildning, stöd i svåra livssituationer. Det problem hon ser är att församlingarna prioriterar den pastorala tjänsten och utbildningen. Hon hävdar att det diakonala uppdraget måste få ett lika stort utrymme inom ramen för vittnesbörd, tjänst och gemenskap. Det är en del av helheten i Guds mission. ”Tjänsten blir kyrkans kroppsspråk!” Tanken som Wiell här driver är att de två uppdragen kompletterar varandra: ”Det innebär också att diakoner och pastorer på olika sätt förmedlar samma verklighet – utifrån olika uppdrag, olika kallelse och olika möjlighet att möta människor med sina gåvor. En diakon och en pastor kompletterar varandra och har större förutsättningar att tillsammans ge uttryck för Guds mission. Därför borde det vara naturligt för Svenska Missionsförbundet att inse värdet av kompletterande tjänster – i församlingarna, i distrikten och centralt.”³³ Det diakonala uppdraget har tre sidor: möten med enskilda människor, arbeta förebyggande samt inför myndigheter påtala orättvisor. Alltså arbete på individ-, grupp- och strukturnivå.³⁴

I det material som samlats inom ramen för Diakonernas Riksförbunds jubileumsskrift är det alltså den karitativa dimensionen av det diakonala uppdraget som framträder tydligast. De tidigaste församlingssystrarna hade en del sjukvårdande uppgifter, de senare hade en tydlig förankring i ungdomsarbete. Flera av berättelserna lyfter dessutom fram arbete på institutioner i gränsytan mellan kyrka och samhälle, såsom soldathem och lägergårdar. Flera av de intervjuade lyfter fram betydelsen av att samhället tagit över en del av diakonernas tidigare ansvarsuppgifter.

Maria Wiells artikel blir av särskilt intresse för bilden av diakonatets konventioner i slutet av 1990-talet inom Svenska Missionsförbundet. Efter 7 år på nationell tjänst med ansvar för diakonala frågor³⁵ lyfter hon fram betydelsen av att uppvärdera det diakonala uppdraget. Den diakonala och den pastorala tjänsten är komplementära och likvärdiga teologiskt, som uttryck för Guds mission. Härigenom ansluter Wiell tydligt till den ecklesiologiskt motiverade modell för diakonatet som också är aktuell i Svenska kyrkan vid denna tid.

Att det också är denna modell som samhället i stort har kommit att associera med diakonens yrkesutövning blir också synlig 20 år efteråt, i den klassificering av yrkesutövning som genomförs av Statistiska centralbyrån utifrån internationella jämförbara insamlingsmodeller för svensk statistik. Arbetet som diakon beskrivs såsom att:

”Diakoner. Leder det diakonala arbetet. Håller stödjande samtal med ungdomar och äldre. Gör hembesök hos äldre och sjuka. Leder och organiserar de som arbetar frivilligt inom kyrka och församling. Bygger nätverk med andra institutioner som polis och socialtjänst. Assisterar prästen i gudstjänst vid nattvard eller förbön.”³⁶

³² ”Diakonernas Riksförbund – en 80-årig vågrörelse” i Lalander (1998), s. 98—105.

³³ Wiell (1998), s. 107—108.

³⁴ Wiell (1998), s. 106—109.

³⁵ Lalander (1998), s. 7.

³⁶ SSK (2017), s.23.

Av textens innehåll och placering i katalogen framgår att det främst avser diakoner verksamma i Svenska kyrkan, men då det inte finns motsvarande tjänstebeskrivningar för diakoner inom frikyrkan är det inte alltför långsökt att placera in dessa diakoner här. Samhället förutsätter diakoner som har en arbetsledande funktion, ger terapeutiskt samtalsstöd och som har en liturgisk roll i gudstjänstfirandet.

Equmeniakyrkans teologiska grund utgår från hela församlingens uppdrag och betonar att Kristi kyrka lever både i och för världen och att tjänst är en del av kyrkans uppdrag. Guds rike synliggörs i kyrkans tjänst. Omvändelse, tro och tjänst hör samman. ”Församlingen lever i vardagen, i arbetslivet och samhället i stort. Den vill värna rätten och avslöja orätten, uppmuntra till delaktighet och medansvar i samhället, bidra till utjämning av världens resurser, verka för fred och försoning samt ta sitt ansvar för att förvalta Guds skapelse.”

Teologisk grund beskriver också hur alla kristna har kallats att tjäna i världen, men att vissa personer har kallats att verka för öppenhet och sammanhållning i gemenskapen. Inom Equmeniakyrkan ordinerar till ett tvåledat ämbete: diakon och pastor. Dessa ordinerade tjänster beskrivs som havandes olika inriktning och uppdrag. Diakonala och pastorala uppdrag i församlingen behöver inte ha anställningskaraktär. Ordinationen ställer tre krav: en personligt omfattad kristen tro, en vilja att följa Equmeniakyrkans gemensamma ordningar samt en strävan efter ekumenik.

Både diakon och pastor beskrivs som ”Kristi tjänare i församling och samhälle.” Diakonen förmedlar Guds ord medan pastorn förkunnar det. Både diakon och pastor avger tystnadslöfte, pastorn har dessutom tystnadsplikt. Diakonen ger omsorg, erbjuder gemenskap och ger stöd åt utsatta människor och står på de förtrycktas sida. Pastorn samlar, bygger upp och leder församlingens liv.³⁷

I jämförelse mellan de konventioner som samhället beskriver och de som *Teologisk grund* för Equmeniakyrkan ger uttryck för finns en likhet vad avser den tvåledade ämbetssynen. Präst och diakon länkas också samman i SSK. Dock framställs tydliga skillnader i ordval för att beskriva nyanser i skillnader mellan pastors och diakons tjänst. ”Pastorer m.fl. leder och planerar arbetet i frikyrkoförsamling. Leder gudstjänst och håller möten. Förrättar dop, vigslar och begravningar. Uttolkar bibliska skrifter och undervisar i trosfrågor. Utövar själavård.”³⁸

Equmeniakyrkan gör teologiska nyanseringar utifrån sakramentalitet. Att förkunna Ordet har en mer liturgisk prägel medan förmedling blir mer kateketisk. Bikt och själavård förankras dock i svensk lagstiftnings terminologi om tystnadslöfte respektive tystnadsplikt. Det diakonala uppdraget har en tydligt karitativ sida medan pastorns är mer ledande, det som brukar förknippas med ett församlingsföreståndarskap.

Däremot finns röster för att vidga sakramentalitetsbegreppet till att låta kyrkans tjänst i världen vara ett sakrament. I en rapport fördjupar Åke Jonsson innebörden av att vara diakon i Svenska Missionskyrkan till att utöva ett sakramentalt handlande för världen, *sacramentum*

³⁷ *Teologisk grund för Equmeniakyrkan*, §§29—37. Avläst <http://equmeniakyrkan.se/wp-content/uploads/2012/06/Teologisk-Grund-Equmeniakyrkan.pdf>, 2017—04—21.

³⁸ SSK (2017), s.29.

mundi. Här finns det administrativa diakonatet tydligt uttryckt, liksom ett liturgiskt, karitativt och kateketiskt liv.³⁹

Inom Equmeniakyrkan har under åren efter kyrkans bildande år 2011 olika företrädare för kyrkans diakoner framfört synpunkter i syfte att förändra det man uppfattar vara den förhärskande synen på diakonernas roll i kyrkan. I ett brev till kyrkoledningen skriver dåvarande koordinator för temagrupp ”Samhälle” Christer Daelander: ”Många församlingar som anställer personer till diakonala tjänster väljer ofta pastorer, med diakonal inriktning, snarare än diakoner. Detta är ett nationellt problem eftersom diakonutbildningen är specialutformad och inriktad på att ge kompetens inom det diakonala området på ett sätt som pastorsutbildningen inte ger.”⁴⁰ Ett antal samtal fördes som en följd av detta under det kommande året och projektutredningar genomfördes. Frågan lyftes också vid den följande Kyrkokonferensen år 2014, där ett antal motioner på ämnet behandlades och ett antal beslut fattades i akt och mening att stärka diakonatets plats i Equmeniakyrkan.⁴¹

Marie Lindholm beskriver i ett särskilt brev hur hon som diakonihandläggare uppfattar diakonatet inom Equmeniakyrkan. Hon beskriver bristande ekonomiska resurser att anställa diakoner i församlingarna samtidigt som behoven i samhället är stora. Den diakonala tjänsten innebär att ”möta människor med Guds kärlek i ord och handling.” Hon betonar att kyrkan har gått från församlingsorienterad diakoni till samhällsengagerad diakoni och betonar hur mycket arbete det finns att göra i det svenska samhället, med både praktisk och profetisk diakoni. Det anses viktigt att ”höja statusen” på diakonens tjänst.⁴²

Sammantaget visar det tillgängliga källmaterialet att diakonatets konventioner i Equmeniakyrkan har varit öppna för omförhandling i skärningspunkten mellan pastorer och diakoner samt mellan församling och samhälle. Företrädesvis argumenteras för karitativa insatser utanför församlingarnas ram, i samhället, för att möta behov som företrädare för diakonikåren betonar. Det uttrycks också en känsla av att diakonyrket har låg status, företrädesvis genom att få diakoner finns anställda på det nationella kansliet och genom att församlingar anses anställa pastorer i första hand och diakoner i andra.

Diakonats praktik

Som källmaterial för denna delanalys används även här artiklar ur den tidigare beskrivna jubileumsskriften från Diakonernas Riksförbund samt material från Kyrkornas Världsråd. Till detta läggs några exempel på några konkreta nationella och internationella praktiker.

En genomgång av diakonatets praktik visar att en rad funktioner funnits i den kristna kyrkans historia. De praktiska tjänster som utförts går tillbaka på Jesus Kristus som i Luk 22:24 beskrivs med orden: ”Vem är störst, den som ligger till bords eller den som betjänar honom?”

³⁹ Åke Jonsson, ”Att vara diakon i Svenska Missionskyrkan. Ett studium av Svenska Missionskyrkans konstitution” (odaterad) bilagt i elektroniskt meddelande från Marie Lindholm 2016—12—22 till författaren. I författarens ägo.

⁴⁰ Christer Daelander, ”Brev till Kyrkoledningen i Equmeniakyrkan från Temagrupp ’Samhälle’ med anledning av halvering av diakontjänsten i den nationella organisationen” (daterad 2013—06—26) ” bilagt i elektroniskt meddelande från Marie Lindholm 2016-12-22 till författaren. I författarens ägo.

⁴¹ *Protokoll Equmeniakyrkans kyrkokonferens 2014*, §§19.4, 38. Avläst <http://equmeniakyrkan.se/wp-content/uploads/2012/06/Kyrkokonferensen-2014.pdf>, 2017—04—21.

⁴² Marie Lindholm, ”Min tjänst som diakonihandläggare!” (odaterad) bilagt i elektroniskt meddelande från Marie Lindholm 2016-12-22 till författaren. I författarens ägo.

Är det inte den som ligger till bords? Men jag är mitt ibland er som er tjänare.” Kyrkorna i det romerska imperiet som mottagit evangeliet svarade med att understödja kyrkan i Jerusalem när den behövde hjälp.

Under 100-talet arbetar diakoner tillsammans med biskopen för att ge socialt och omvårdande stöd till människor. Diakoner ansvarade för en del av dopundervisningen. De var också aktiva i det liturgiska livet. I Rom delegerades det administrativa kyrkliga arbetet till sju diakoner, något som sedermera fick utökas. Diakonernas status ledde dock till rivalitet med prästerna, något som ledde till att diakonatet blev en övergångsform av kyrklig tjänst.

1800-talets diakonissanstalter, i första hand Kaiserwerth och Wichern hade sjukvård och undervisning som sina huvuduppgifter. Systrar från Zehlendorf och Herrenberg arbetade med sjukvård. Under 1900-talet fick många diakonissor i den anglosachsiska världen liturgiska uppgifter.⁴³

Den diakonala praktiken kan delas upp i två grupper, den församlingsbaserade och den som arbetade via oberoende institutioner.

Exempel på oberoende institutioner kan vara Sjömanskyrkan och Soldathemsrörelsen. Till sjömanskyrkan – en föregångare till Svenska kyrkan i utlandet, fanns också initiativ från frikyrkorna, främst Svenska Missionsförbundet. Verksamheten kunde bestå av andakter, läshörna och kaffeservering.⁴⁴

Soldathemsverksamheten skedde också ofta i ekumenisk samverkan. Soldathemmet var tänkt att fungera som ett ställföreträdande hem för de inkallade värnpliktiga, med andakt, läshörna och servering.⁴⁵

Att missionen i andra länder kom att ha ett betydande diakonalt inslag i form av skolundervisning, sjukvård, mödravård och sociala insatser är sedan länge känt, men faller utanför ramen för denna undersökning.⁴⁶

Den församlingsbaserade diakonin utfördes inom ramen för församlingens ordinarie verksamhet. Årsberättelser och minnesskrifter beskriver en ofta omfattande verksamhet. I exempelvis Västerås genomfördes omfattande arbete bland fattiga och sjuka. Man utsåg manliga diakoner och organiserade hjälpkassor som finansierades med avgifter och kollekt. Ett sommarhem inköptes år 1922 och ett hem för gamla, som dock fick avvecklas år 1971. Sedan år 1902 har församlingssystrar eller diakon funnits anställd i församlingen.⁴⁷

I Redbergskyrkan i Göteborg fanns från sekelskiftet 1900 en social kommitté som tog upp särskilda kollekt till nödlidande som behövde stöd. Man bjöd fattiga på mat och ordnade

⁴³ Teresa J. White, “Diaconate” i Nicholas Lossky och José Míguez Bonino och John Pobee och Tom Stransky och Geoffrey Wainwright och Pauline Webb (red.), *Dictionary of the Ecumenical Movement* (Geneva och London 1991) s. 274—275.

⁴⁴ För en översikt, se Lennart Karlsson, *Ett hem långt borta. Svensk sjömanskyrkohistoria* (Uppsala 1988) s. 417—427.

⁴⁵ Elin Malmer, *Hemmet vid nationens skola. Väckelsekristendom, värnplikt och soldatmission, ca 1900—1920*. (Stockholm 2013) s. 130—143.

⁴⁶ Ett exempel på den bredd dessa internationella diakonala insatser har medfört är Lennart Wilhelmsson, *Alfa Tango Landing* (Yvre 2003) som beskriver minnen från flygtransportverksamhet i Kongo-Kinshasa.

⁴⁷ ”Diakon i en stad på landet” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 45—50.

kläder till särskilt behövande barn. Från år 1950 hade man anställd församlingssystem, som då arbetade parallellt med de ideella krafterna inom den sociala kommittén. I takt med att de sociala behoven minskade styrdes resurserna över till samtal och stöd, särskilt till många ensamma människor.⁴⁸

En särskild form av diakonal praktik utfördes av olika kyrkliga syföreningar. De hade ofta en dubbel funktion. En viktig funktion var att syföreningen kunde ge praktiskt stöd, med skor, kläder och husrum åt behövande barn. En stor mängd syföreningar ägnade sig åt fattiga, sjuka och gamla: med ”kläder, skor, lakan, mat, mjölk, ved, pengar, tandvård och frisängar på sjukhus.” De kunde dessutom arrangera sammankomster, besöka gamla och sjuka eller dela ut blommor och julgåvor. De var samlingsplatser för den hjälp som inte samhället kunde ombesörja. I sig själva kunde de också utgöra ett socialt stöd för dess medlemmar i tider av sorg och bekymmer.

Den andra viktiga funktionen som syföreningen möjliggjorde var att skapa förutsättningar för att församlingar skulle kunna bedriva diakoni. Det kunde handla om att ekonomiskt stödja bildandet och driften av diakoninstitutioner som Ersta, Samariterhemmet och Stora Sköndal. Understöd kunde skickas till stadsmissioner som den i Stockholm. När välfärden byggdes ut i Sverige förstärkte många av de kyrkliga syföreningarna sitt stöd till utsatta i andra länder. Stöd har också gradvis byggts ut och lämnats till organisationer utöver de kyrkliga. Finlandshjälpen under andra världskriget var ett viktigt engagemang som senare utökades till andra organisationer såsom BRIS, kvinnojourer, Brottsofferjouren och katastrofbistånd.⁴⁹

En senare form av diakonala insatser har dokumenterats i tre församlingar tillhöriga Equmeniakyrkan: Kanalkyrkan i Sandviken, Hallundakyrkan i Botkyrka och Immanuelskyrkan i Borås. Här beskrivs en del av de sociala insatser som gjorts till flyktingar från andra länder och hur detta lett till en vidgad gemenskap och verksamhet.⁵⁰

Utifrån ovan skisserade konventioner och beskrivningar av den diakonala praktiken är det tydligt att Svenska Missionsförbundet följde utvecklingen parallellt med Svenska kyrkan och den svenska staten. Diakonaten har växt fram genom sin praktik. Den praktik som framför allt åsyftas är den tidiga praktiken, när samhällets välfärd inte var så väl utbyggd och församlingssystemen ägnade sig åt olika sociala insatser. Till skillnad från de institutioner som byggdes upp i Svenska kyrkans periferi, hade dock församlingssystemen en tydlig förankring i församlingarna och verkade nära med de övriga medlemmar som utförde diakonala insatser i församling och samhälle.

I takt med att samhällets institutioner byggdes ut efter andra världskriget kom också fritidssektorn att få en viktig plats, inte minst i frikyrkosamfundet. Olika former för att anställa unga människor, som exempelvis fritidsledare, TÅG-arbetare och ettåringar, togs fram. För att möta denna professionalisering av det som tidigare utförts av i huvudsak ideella ledare, inrättades utbildningar av olika längd för att möta dessa behov. Detta var inget unikt

⁴⁸ ”Social verksamhet i storstadsförsamlingarna” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppspråk*.

Församlingssystem, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser (Stockholm 1998), s. 51–58.

⁴⁹ Cecilia Wejryd, *Svenska kyrkans syföreningar 1844–2003* (Stockholm 2005) s. 445–449. De frikyrkliga syföreningarnas betydelse bör ha varit minst lika omfattande, men har ännu inte varit föremål för någon bredare belysning.

⁵⁰ Görel Byström Janarv och Lennart Henriksson (red.) *Mångfald i församlingen – så funkar det*. Stockholm 2014.

för de frikyrkliga folkhögskolorna, utan fritidsledarutbildningar etablerades brett över hela Sverige.

Det som i Svenska kyrkan hade en teologisk vändning, det vill säga en betoning av diakonen som en del av ecklesiologin, har inte haft sin motsvarighet inom Svenska Missionsförbundet. Snarare styrdes utvecklingen av praktiken, där diakoner inom Svenska Missionsförbundet genomgick likartade förändringar som sina kollegor i Svenska kyrkan. Med tanke på de övergångar som var aktuella är detta också en rimlig utveckling.

Då återstår följaktligen frågan om den teologiska grunden för diakonatet. Inom kyrkosamfundet finns idag ett antal yrkesverksamma personer med sin bakgrund antingen från fritidsledarsidan eller från den diakonala sidan med sin bas i annat människovårdande yrke. När det gäller den teologiska grunden är det fortfarande en stor skillnad gentemot dem som ordineras till pastorer, men de flesta diakoner kan ändå antas ha en god grund utifrån sitt engagemang som lekfolk i församlingarna. Ett särskilt problem som kvarstår är den stora överutbildning av diakoner som pågått under de senaste 30 åren, vilket har medfört att de som utbildats inte har fått tjänster i de lokala församlingarna i samma utsträckning som pastorerna. Diakonerna har ofta ett inre kallelsemedvetande som diakoner men får inte alltid den yttre kallelsen till tjänst.

Diakonats kontrakt

Som källmaterial för denna delanalys görs nedslag i diakonutbildningen på 1930-talet och i början av 1990-talet genom en artikel av den ansvariga tjänstemannen Georg Palmær och de sparade kursanteckningarna av en dikon som studerade i början av 1990-talet. I de förberedelser som diakonerna genomgår finns tydliga signaler kring det sätt på vilket dessa förbereds till tjänst. En beskrivning av utbildningen indikerar i vilken riktning utbildningsanordnarna tänker sig att de blivande diakonerna sedermera skall arbeta. Detta material jämförs därefter med material inhämtat med ett möte för diakoner i församlingsföreståndartjänst hållet vid Bromma folkhögskola i februari 2017. Uppteckningarna från denna dags samtal utgör ett särskilt källmaterial som speglar en särskild utveckling de allra senaste åren.

Georg Palmær beskriver år 1938 innehållet i den tidiga församlingssystemutbildningen. De tidiga kurserna i Rättvik omfattade tre månaders utbildning som innehöll bibelkunskap, sjukvård, svenska språket och matematik. Inledningsvis gavs inte några praktiska övningar, men det kunde utökas när kurserna efter första världskriget förlades till Karlskoga.

År 1931, efter några års uppehåll, förlades kurser till folkhögskolan i Jönköping. De organiserades utifrån behovet av att ge sjukvård. Det var inte bara utifrån församlingens utan hela samhällets behov arbetet organiserades. Eleverna delades på två linjer, den ena med kortare sjukvårdsutbildning för dem som redan hade dessa förkunskaper och den andra med fullständig sjuksköterskeutbildning. För alla gällde gemensam utbildning i bibelkunskap, sjukvårdens grunder, social lagstiftning och sociala inrättningar i Sverige, diakonins historia, teori och praxis, ungdomsvård, själavård vid sjukbädden, psykologi samt kortare kurser i svenska och matematik.⁵¹

⁵¹ Georg Palmær, ”Församlingssystemverksamheten” i Richard Larsson (red.) *Väckelse och social gärning* (Stockholm 1938) s. 88—92. Georg Palmær var en av de mer kända läkarna inom Svenska Missionsförbundet som hade jobbat på missionsfälten i Kongo.

Att de tidigare kurserna var tydligt inrättade på sjukvårdande insatser tydliggörs också av att Palmær längre fram i sin artikel diskuterar samaritgrupperna och de samaritkurser som anordnas för att kunna erbjuda hjälp till gamla, fattiga och sjuka, med praktiskt stöd eller själavård. Palmærs inlägg har en tydlig prägel av debattinlägg för att om möjligt kunna bredda den diakonala verksamheten utöver församlingssystrarnas rent sjukvårdande insatser.⁵²

Anteckningar förda av diakonkandidat Gertrud Börjesson ger en tydlig bild av de förväntningar som i ett senare skede förmedlades under utbildningen till diakon, i detta fall läsåret 1991/1992.⁵³ Under detta år är det nio elever på diakonal linje, samtliga är kvinnor. I pastorsutbildningens tre årskurser är en övervägande majoritet män.

Lektionsanteckningarna är samlade under sju beteckningar: psykologi, etik, religionspsykologi, själavård, församling och samhälle, yrke samt socialpedagogik. Detta indikerar en tydlig övervikt för praktiskt teologiska ämnen. Utbildningen är inte akademisk i sitt kursupplägg utan utgår snarare från seminarieformen, med samtal och förberedelser för konkreta arbetsuppgifter.

Inte heller den bifogade litteraturlistan indikerar akademisk prägel utan faller snarare under kategorin av avancerad lekmannautbildning.⁵⁴ Den är indelad i sex olika kategorier: beteendevetenskap, samhällskunskap, bibel- och religionskunskap, samfundskunskap, missionskunskap och själavård. 90% av titlarna återfinns inom kategorierna beteendevetenskap, bibel- och religionskunskap samt själavård.

Under utbildningen arrangeras också gemenskaps- och arbetsdagar för fritidsledare, diakoner och pastorer samt särskilda samtalsdagar om innebörden av att arbeta i församlingstjänst. I vissa kurser sker möten mellan diakoner och pastorer, men i stort hålles utbildningarna isär, även om pastorsutbildningen vid denna tid inte ackrediteras för akademiska meriter.⁵⁵

Kursen i psykologi behandlar arbetsgruppens psykologi, samlevnad samt åldrande och död. Fokus ligger på olika psykiska utvecklingsstadier, men också på psykiska nedärvda och förvärvade funktionshinder, vänskap och våld i nära relationer samt människosynsfrågor.

Etikkursen motsvarar 24 lektionstimmar och utgår från Torbjörn Tännsjö's bok *Vårdetik*.⁵⁶ Kursen behandlar begrepp inom allmän etik, diskuterar en särskild kristen etik samt lyfter frågor kring medicinsk etik och vårdetik.

Kursen i religionspsykologi utgörs av en kursgemensam vecka med studenter från pastorsseminarierna vid Bromma, Götabro, Kortebo, Lidingö och Örebro samt med diakonkandidaterna från Lidingö. Föreläsningar hålls av Egon Onerup, Owe Wikström, Göran Bergstrand och Björn Wiedel.

⁵² Palmær 1938, s. 94.

⁵³ Gertrud Börjesson, *Diak -91*. Kursanteckningar samlade läsåret 1991/1992. I författarens ägo.

⁵⁴ Litteraturlistan är daterad för läsåret 1990/91, men tillämpas med vissa förändringar även för det aktuella läsåret.

⁵⁵ För de pastorer som ville meritera sig för examen vid universitet genomfördes särskilda prövningar, där den enskilda kanske fick tillgodogöra sig motsvarande två till tre av sammanlagt fyra års heltidsstudier. När Svenska Missionsförbundet som huvudman för den nybildade Teologiska Högskolan Stockholm inbjöd sina pastorer till att läsa in en examen, ingick motsvarande kurser med en eller ett par terminers studier.

⁵⁶ Torbjörn Tännsjö, *Vårdetik*, Stockholm 1990.

Inom ramen för kursen i själavård ligger också en rad praktiska moment i församlingsarbetet. Sjelavården lyfter vid denna tid en lyssnande och stödjande funktion utifrån Anders Olivius lärobok, gemensam med pastorernas motsvarande grundkurs.⁵⁷ Lärare i de praktiska ämnena är Egon Onerup som senare också samlar sina erfarenheter i en egen lärobok.⁵⁸

I kursen ”Församling och samhälle” fokuseras på diakonens roll i mötet med olika samhällsinstitutioner såsom polis, anstalter, telefonsjelavård, äldreboenden, vårdinrättningar och sjukhus. Motsvarande instanser inklusive studiebesök utgjorde också en delkurs i pastorernas utbildning.

När det gäller socialpedagogik utreds dess begrepp och historia i kombination med övningar kring diakonernas personliga fallenhet och läggning. Kursen spänner över frågor om det personliga, gruppen, samhället och världen utifrån konkreta arbetsuppgifter med familjer, grupper och samhällsinstanser.

Kursen i ”Tro och bibelkunskap” innehåller en översikt över teologins ämnesområden samt föreläsningar kring Gamla och Nya testamentets innehåll och historia. En ganska stor del av kursen ägnas dagsaktuella frågor. Förtrogenhet med Svenska Missionsförbundets historia och sammanhang presenteras. Det ges också en särskild kurs om Svenska Missionsförbundets mission i andra länder, omfattande 16 lektionstimmar.

I utbildningen ingår också en rad andra moment. Förutom deltagande i skolans och elevkårens liv förväntas diakonkandidaterna delta och medverka i de morgonandakter som hålls varje skoldag. Inom ämnet ”Spiritualitet” ges inblickar i den andliga traditionen. Diakonkandidaterna gör praktik i församling och i samhälle samt genomföra var sitt uppsatsarbete.

Samfundsledningen, i detta fall missionsföreståndare Walter Persson, besöker skolan och möter kandidaterna, både under utbildningen och inför kommande tjänst. I de handlingar som är arkiverade beskrivs diakonatet utifrån tanken på att ”kallelsen till tjänst gäller alla kristna”. Exempel på diakonalt arbete i församlingarna kan vara ”barn- och ungdomsverksamhet, syföreningsverksamhet, besökstjänst, arbete för nykterhet”. För diakoner som avskiljs gäller motsvarande krav på personlig livsföring som för dem som ordinerats till pastorer. Det handlar om att ”bli Guds tjänare i församling och samhälle.” Skiljelinjen mellan pastorer och diakoner är flytande och går i varandra, men definieras utifrån lite olika betoningar: ”För pastorer är tyngdpunkten i tjänsten att förkunna och för diakonen det medmänskliga tjänandet.”⁵⁹

Den historieskrivning som presenteras de blivande diakonerna bygger på utbildningens utformning. Där beskrivs att behovet av församlingssystrar, sedermera diakonissor, kraftigt minskar under 1960- och 1970-talet i takt med att samhället bygger ut sina sociala institutioner. Åren 1973—1983 hyrde Svenska Missionsförbundet tre utbildningsplatser för diakonissor vid Samariterhemmet i Uppsala, men i samband med Teologiska seminariets utbyggnad på Lidingö etableras ett påbyggnadsår med diakonal inriktning på den fritidsledarutbildning som redan fanns på Lidingö folkhögskola. Svenska Missionsförbundet

⁵⁷ Anders Olivius. *Att möta människor. En bok om själavårdssamtal*. Stockholm. Första upplagan 1985, andra upplagan 1990, tredje upplagan 1996, fjärde upplagan 2001. Boken omarbetas kontinuerligt mellan upplagorna.

⁵⁸ Egon Onerup, *Somliga till pastorer*. Stockholm 1995.

⁵⁹ PM ”Allmänt och särskilt prästadöme och diakonat i Svenska Missionsförbundet” i Gertrud Börjesson, *Diak - 91*. Kursanteckningar samlade läsåret 1991/1992. I författarens ägo.

ställdes också som krav att diakonkandidater med annan yrkesutbildning var berättigade att söka.⁶⁰

Inom Ekumeniakyrkan har ett antal diakoner på senare tid anställts i tjänster dit det tidigare rekryterades pastorer. Detta kan tydligast ses i rekryteringen av diakoner som församlingsföreståndare. Den 8 februari hölls en samling för diakoner i tjänst som församlingsföreståndare anordnad av Ekumeniakyrkan och Bromma folkhögskola. Ett tiotal personer var på plats. Diakonerna kom företrädesvis från mindre orter runt om i landet, men bara tre av tio anställda på heltid.⁶¹

För de tio diakonerna fanns väldigt olika förutsättningar för att utföra arbetet. Tre av diakonerna var under utbildning eller i vägledningsåret, några hade församlingserfarenhet från många år som anställda.

En av diakonerna har en heltidsanställning som diakon och föreståndare, med mer än tio års erfarenhet av liknande tjänster. I den nuvarande tjänsten ingår predikan, gruppsamtal, symöten, trivselträffar, gudstjänster av särskild anledning och administration. Diakonen utför en traditionell pastorstjänst, med de enda komplikationerna att det finns svårigheter i samarbetet med Svenska kyrkan.

Den diakon som hade det bredaste ansvaret var föreståndare för en församling med 60 medlemmar och arbetsledare för sjutton personer i ett socialt företag knutet till församlingen. Arbetet hade byggts upp av en tidigare pastor och nu var det en omfattande mantel att axla. Mycket i arbetet handlade om det dagliga personalansvaret och där finns ett nätverk att falla tillbaka på. När det gäller traditionell församlingsverksamhet var detta inte lika tydligt, samtidigt som det fanns oklarheter om hur en del praktiska uppgifter skall administreras.

Ytterligare en diakon har heltidstjänst i en församling och arbetar med traditionellt pastorala uppgifter såsom predikan, gudstjänster av särskild anledning, flyktingmottagande, kontakter och administration. Inledningsvis gällde en relation till församlingen på ett "pastoralt" kontrakt, men efterhand har diakonen blivit mer och mer accepterad i sin tjänst, just utifrån sin diakonala ordination.

Övriga sju närvarande diakoner har varierande grad av deltidstjänstgöring och uttrycker olika erfarenheter från sina församlingstjänster. Genomgående för dessa diakoner är att de antingen är ganska nyligen ordinerade eller att de går i vägledningsår eller i studier på väg mot ordination. Alla utom en av dessa arbetar i små församlingar med ungefär 50 medlemmar. Undantaget gäller en lite större församling med 170 medlemmar där en person som nu studerar ska gå in i sin första församlingstjänst i augusti 2017.

Bland de synpunkter som framkom på arbetssituationen i församlingarna uttrycktes motsvarande problem som kan gälla allmänt i församlingstjänst: svårt att få tiden att räcka till, glädje över nya medlemmar som kommer till, oro över en åldrande grupp medlemmar, svårigheter med grupper av olika slag. Några uttrycker svårigheter när det kommer till teologiska överväganden och frågor. Men sammantaget framträder en bild där de tio

⁶⁰ PM "Diakonernas historia i Svenska Missionsförbundet" i Gertrud Börjesson, *Diak -91*. Kursanteckningar samlade läsåret 1991/1992. I författarens ägo.

⁶¹ Den följande beskrivningen bygger på anteckningar i författarens ägo, upptecknade vid samtal på Bromma folkhögskola 20170208.

diakonerna upplever sig respekterade i sina tjänster och där församlingarna genomgått en process från initial tveksamhet till större tacksamhet.

Sammantaget när det gäller diakonatets kontrakt kan vi alltså notera en viss förskjutning från 1990-talet när diakonernas uppgifter specialiserades utifrån rent karitativa kontakter med äldre och behovande, alternativt pedagogiskt arbete med unga, till att även omfatta traditionellt pastorala uppgifter där inte pastor funnits att tillgå. Här har skett en förskjutning i församlingars syn på diakonatet. Anställningsmöjligheterna för diakonerna har avsevärt breddats när traditionellt pastorala tjänster erbjudits diakoner.

Diakonats cirkulation

Detta för oss vidare till frågan om diakonatets cirkulation.⁶² Det finns ingen samlad bild över tid avseende antalet medarbetare inom Equmeniakyrkan och tidigare dess bildarsamfund. Det kan göra det svårt att undersöka hur utvecklingen och balansen mellan utbildning, rekrytering och de konkreta behoven i församlingarna har sett ut. Hela detta komplex kan benämnas diakonatets cirkulation, alltså de faktorer som behöver finnas till hands för att en diakonal funktion skall finnas representerad på alla nivåer inom kyrkosamfundet. Härvid kan tre nivåer beskrivas: församlingen, kyrkosamfundet och utbildningsanordnarna.

Den primära cirkulationen är församlingen. Equmeniakyrkan betonar sitt historiska arv av att se den lokala församlingen som kyrkosamfundets primära enhet. Detta hänger i regel samman med en folkrörelsetanke från den tid då socknen var det centrala i många människors värld. Det var församlingen som sökte medlemskap i kyrkosamfundet och det är församlingen som sänder ombud till kyrkokonferensen.

Det är dels sant att församlingen som helhet kan byta kyrkosamfundstillhörighet, men det är också sant att församlingar kan splittras och att vissa delar söker medlemskap till ett kyrkosamfund och andra delar till ett annat. Detta är något vi ser från tidigare splittringstider i de svenska frikyrkornas historia, framför allt inom den baptistiska grenen.

Men det är också sant att församlingar tillhöriga Equmeniakyrkan inom sig rymmer medlemmar med sin bakgrund i nästan hela den samlade kristenheten. Undantagna från den regeln är egentligen bara de katolska, ortodoxa och österländska kyrkofamiljerna, där den historiska identiteten fortfarande är stark. Men mellan Svenska kyrkan och de traditionella frikyrkorna har vägen mellan kyrkosamfundet trampats upp av människor från båda håll.

Historiskt sett har den största andelen diakoner varit anställda i de lokala församlingarna, det är här de har utfört sitt arbete och det är genom församlingen de har fått sin lön.

Kyrkosamfundet kan beskrivas som den sekundära cirkulationen. Samhörigheten församlingar emellan är den främsta grunden till kyrkosamfundet Equmeniakyrkans bildande. Hur detta reglerats har ofta varit föremål för långt drivna definitioner och distinktioner. Oaktat kongregationalism eller konnektionalism finns ett samband mellan den nationella och den lokala nivån. Den independentalistiska tanken, som bland annat har företrätts av

⁶² Som källmaterial används en upplageversion av *Biografiskt album för Svenska Missionsförbundet* samt en utredning av Sven Halvardsson, framtagen i anslutning till samma projekt som denna utredning. Den tas med då det är den senaste utredningen av den nuvarande cirkulationen, även om Halvardsson inte riktigt använder detta som metod eller som primärt fokus.

Pingströrelsen, har tidigare inte varit aktuell, men kan ha förstärkts i takt med att fler församlingar i sig rymmer medlemmar och medarbetare från andra traditioner.

Equmeniakyrkan har som ett uttalat mål att vara de lokala församlingarna till tjänst. Av hävd har detta gällt att bistå med kompetens som inte den lokala församlingen själv har förfogat över. Det kan gälla teologisk utbildning eller samordning av insatser inom mission i Sverige och i andra länder. I detta sammanhang utgör ungdomsorganisationen equmenia en tämligen integrerad del, då dess cirkulation inte äger någon egentlig självständighet gentemot kyrkosamfundet. Här kan också andra näraliggande organisationer som Sveriges kristna råd och Hela människan räknas in.⁶³

Såväl pastorer som diakoner har från tid till annan utfört tjänst inom den sekundära cirkulationen, som medarbetare nationellt eller regionalt eller som medarbetare i närstående organisationer. Särskilt diakonerna har haft en tendens att inte få tjänster i den primära cirkulationen och har då sökt sig till den sekundära eller till tjänster utanför den kyrkliga sektorn.

Utbildningsanordnarna utgör en viktig tredje cirkulation att beakta i denna analys. Genom att utbildningsanordnarna själva tydligt markerar sitt oberoende gentemot kyrkosamfundet och genom de ekonomiska strategierna för fortsatt funktion i huvudsak fungerar självständigt, finns det fog att beskriva dessa som del av en tredje cirkulation. Det är bara en liten del av verksamheten som riktar sig mot Equmeniakyrkans behov.

Detta bör i huvudsak ses ur ett historiskt perspektiv av förändrade relationer. Vid tiden när man talade om Lidingö som Missionsförbundets hjärta, stod också kyrkosamfundet för den absolut största delen av finansieringen. Idag täcks detta genom statliga medel, som ett led i den politik som förser samtliga högskolor med förutsättningar för utbildning av studenter till samhällets behov och funktioner. Detsamma kan även sägas gälla de folkhögskolor som finns inom Equmeniakyrkans ram.

Sammantaget innebär denna cirkulation att utbildningen av medarbetare bara rymmer en del av utbildningsanordnarnas verksamhet. Finansieringen är möjlig genom de avtal som reglerar verksamheten och det rykte skolorna vinner i sin region och gentemot staten. De elever som söker sig till skolorna söker en rad icke-specifikt kyrkliga utbildningar. Det som är unikt för Equmeniakyrkans behov ryms dock inom den finansiering som sker med medel från kyrkan.

Vid en genomläsning av *Biografiskt album för Svenska Missionsförbundet* från år 1959 framträder en bild av diakonatets omfattning och utformning vid denna tid.⁶⁴ Av de drygt 1.300 namn som finns upptagna är cirka 40 personer upptagna som församlingssystrar. Det finns dock fler kvinnor porträtterade, framför allt som missionärer men även som husmödrar, föreståndarinnor, lärarinnor, skribenter och sjuksköterskor.

Församlingssystemer skall här förstås som medarbetare i aktiv tjänst år 1959 i Sverige. Församlingssystrar och sjuksköterskor kan ha annan tjänst eller tjänst i något av

⁶³ Vid bildandet av det nya kyrkosamfundet är borttagandet av den regionala nivån den största förändringen, även om de regionalt placerade medarbetarna intar en likartad funktion. De tjänster som här inrättats väntar fortfarande på sin utvärdering, liksom de första årens arbete på det nationella kansliet.

⁶⁴ *Biografiskt album för Svenska Missionsförbundet*. Red. Arvid Stenström och Manne Zettergren och Oscar Lövgren. Sjätte upplagan, Stockholm 1959.

missionsländerna. Men urvalet om 40 personer ger dock en viss bild av den cirkulation som vid den här tiden kännetecknade kyrkosamfundet som helhet och vilka aktörer som finns med.

Den stora majoriteten församlingssystrar är utbildade på församlingssystemkurser mellan åren 1910—1956. En är utbildad vid Elsa Borgs skola. När det gäller övriga utbildningar dominerar husmodersskolor och sjukvårdskurser. Många anger också praktiska erfarenheter som meriter. Några har genomgått evangelistkurser och några har annan yrkeserfarenhet. Med reservation för de år då inte kurser har getts, finns en kontinuerlig utbildning av församlingssystrar med inriktning mot Svenska Missionsförbundets församlingar under 50 år.

Ser vi på arbete utanför kyrkliga sammanhang har ungefär hälften sjukvårdserfarenhet. Andra har erfarenhet av arbete som hemsystrar, med barnhem och äldrevård. Några har fungerat både som hemsystrar och församlingssystrar, utifrån kända förhållanden på mindre orter. Ganska många har också erfarenhet att arbeta med barnhem eller hem för äldre i kyrklig regi.

När det gäller de församlingar som omkring år 1959 står som arbetsgivare för de omkring 40 församlingssystrarna dominerar större församlingar i Stockholm, Göteborg och Jönköping. I övrigt är anställningarna spridda ganska väl, företrädesvis på lite större församlingar i mellersta Sverige som Nässjö, Ljungby, Västerås, Lo-Långared, Borås, Ulricehamn, Kristinehamn, Tibro, Lidköping, Linköping, Enköping, Motala och Uppsala. Men även andra orter kan finnas företrädda såsom Söderåkra, Tällberg och Värnamo.

Ser vi till den samlade yrkeserfarenheten av de 40 diakonerna utöver den momentana bilden given ovan, framträder en fördjupad bild av den samlade yrkeserfarenheten i den i församlingarna aktiva diakonkåren. Ungefär hälften av den aktiva yrkestiden härrör från direkt tjänst som församlingssystrar, vilket motsvarar ungefär 12 år i genomsnitt.⁶⁵

Går vi närmare vår egen tid har Sven Halvardsson för Equmeniakyrkans räkning genomfört en enkätundersökning där kyrkosamfundets församlingar har svarat på en lång rad frågor kring framtida behov av rekrytering av medarbetare.⁶⁶ Utredningen är en kvantitativ analys och tar inte fasta på kvalitativa bedömningar. Den övervägande delen av materialet i rapporten behandlar förhållanden för pastorerna, men de delar som gäller diakonerna och deras relation till den allmänna cirkulationen, kommer jag här att lyfta fram.

Halvardsson konstaterar att i relation till andelen nuvarande diakonala tjänster i Equmeniakyrkan utbildas relativt sett fler diakoner än pastorer avseende perioden 2012—2015. Detta kan tyda på att diakonerna utbildas för ett framtida behov eller för tjänster utanför det egna kyrkosamfundets cirkulation. Halvardsson noterar också att diakonkandidaterna i genomsnitt är 10 år äldre än pastorskandidaterna, vilket ger avtryck i längre erfarenheter av familjebildning, studier och arbetsliv. Diakonkandidaterna har utbildning och arbetslivserfarenhet från vård och från skola. Halvardsson noterar att diakonerna tydligare

⁶⁵ Här är inte hänsyn tagen till eventuella heltids- eller deltidstjänster. Det ska också påpekas att statistiken gäller de i Svenska Missionsförbundet mest aktiva församlingssystrarna. Personer som efter avslutad utbildning har gått till annan tjänst finns inte med i statistiken.

⁶⁶ Sven Halvardsson. *Utredningsuppdrag: Pastorer och diakoner inom Equmeniakyrkan, hur många behövs?* Järfälla 2016. Digital resurs avläst 2017—07—25, <http://equmeniakyrkan.se/utredning-om-rekrytering-och-anstallning/>

markerar sin vilja till det diakonala tjänaruppdraget, i jämförelse med pastorskandidaterna som är mer inriktade på evangelisation.⁶⁷

I en enkät till Equmeniakyrkans församlingar har Halvardsson fått in uppgifter från närmare 50% av de tilltänkta framtida arbetsgivarna. Halvardsson har ställt en rad frågor kring rekrytering av pastorer och diakoner. Ungefär 10—15% av Equmeniakyrkans medarbetarkår utgörs av diakoner, alltså ungefär 60—70 personer. I bara ett enda rapporterat fall arbetar två diakoner för samma arbetsgivare. Diakonerna har också i högre grad deltidstjänster än pastorerna.⁶⁸

I enkäten ställde Halvardsson också frågor om framtida rekrytering av medarbetare. Här konstaterar han att församlingarnas vilja att utöka verksamheten och förmåga att anställa skulle motsvara ungefär 37 nya pastorer och 7 nya diakoner. Dock finns det risk för att ekonomin sjunker hos ett antal församlingar och tjänsteutrymmet därmed försvinner. Enkätsvaren ger då vid handen att församlingarna företrädesvis satsar på nya pastorer framför nya diakoner.⁶⁹ Halvardsson summerar:

Om diakoner skall kunna erbjudas en större plats i samfundet (i linje med det rätt stora antalet nyligen antagna och ordinerade – och i linje med uttalanden här i enkäten om att det visst finns behov av diakonala insatser från professionella krafter) måste genomtänkta åtgärder vidtas. Troligen måste samtal om diakoners viktiga arbetsuppgifter intensifieras. Kanske måste församlingarnas prioriteringar i tjänstefrågor vägas mot behov ur samfundets och samhällets sida. Kanske andra former av anställningar kan prövas. Kanske kan särskilda medel skjutas till. Kanske kan utbildade diakoner i Equmeniakyrkan ställas till andra kyrkors förfogande (som i någon utsträckning redan sker). Ett realistiskt alternativ måste vara att dra ned på nya antagningar. Men jag har redan antytt att problemet möjligen är något mindre än vad det ser ut då många diakoner kan ha tillgång till annan försörjning och ser denna utbildning som värdefull även om den inte leder till jobb.⁷⁰

Sammanfattningsvis ger tidigare statistik en bild av utvecklingen när det gäller diakonatets cirkulation. 18 kvinnor hade bildat Föreningen Svenska Missionsförbundets Församlingssystrar den 8 juni 1918. Inriktningen var tydlig mot sjukvårdande insatser och de utbildade hade goda möjligheter till anställningar i samhället. Efter en nedgång under 1960- och 1970-talen innebar utbildningen på Lidingö en nystart för diakonatet, med fritidsledare och traditionella diakoner. År 1997 fanns i Diakonernas Riksförbund inom Svenska Missionsförbundet / Svenska Missionsförbundets ungdom 334 medlemmar, varav 45 män. Därefter har det skett en nedgång. I juni 2016 fanns i Equmeniakyrkan 207 ordinerade diakoner, varav 77 var i aktiv församlingstjänst. Även om Halvardsson kommer med konkreta förslag på att stärka diakonatet ger hans utredning en ganska dystert bild över hur utvecklingen skall kunna vändas.

⁶⁷ Halvardsson 2016, 16—23. 15% av de anställda medarbetarna är diakoner medan antalet antagna diakonkandidater är hela 38% av alla antagna. Här är troligen inte andra yrkeskategorier medräknade då de inte genomgår Antagningsnämndens prövning före ordination och anställning.

⁶⁸ Halvardsson 2016, 32—34.

⁶⁹ Halvardsson 2016, 34—39, 42. De diakonala tjänsterna efterfrågas företrädesvis i de större församlingarna.

⁷⁰ Halvardsson 2016, 44.

Minnen av diakonatet

I en enkät som gick ut sommaren 2016 till diakoner i Equmeniakyrkan har 14 personer svarat på frågor kring kallelse och tjänstgöring. Dessa faller under nyckeltermerna kontrakt och minne och ger en bild av hur de har sett på sin egen kallelse och gärning.

De fjorton diakonerna är födda mellan 1953 och 1982. Medianåldern vid svarstillfället var 53 år. De har ordinerats mellan åren 1989 och 2016, motsvarande i medeltal 14,5 år som ordinerad. 13 av de svarande är kvinnor, en är man. Om man ser till den utbildningsmässiga bakgrunden före diakonal linje har sex personer utbildning till fritidsledare eller fritidspedagog, tre är lärare, två har gått socialhögskola och tre personer har sin bakgrund inom vården. Två personer har gått en ettårig bibellinje.

När det gäller arbetserfarenheter har ungefär hälften erfarenhet av att ha arbetat som fritidsledare, övriga i olika utsträckning inom de yrken de har utbildat sig till. Efter ordinationen har de fjorton diakonerna samlat på sig i genomsnitt 11 år i tjänst som diakon. Omkring 2/3 av denna tid gäller församlingstjänst, annan tid gäller anställning vid distrikt, nationellt, Svenska kyrkan och övrigt.⁷¹

Fokus under denna nyckelpunkt är redovisningen av de minnen och erfarenheter diakonerna har delgett i enkäten. Det gäller den diakonala kallelsen före och under studietiden och en jämförelse med hur svaranden uppfattar sin kallelse idag.

När det gäller kallelsen till att bli diakon anges en lång rad erfarenheter. En person med luthersk bakgrund talar om den inre och den yttre kallelsen. Två diakoner har upplevt någon form av profetiskt tilltal. Två beskriver mötet med förebilder och händelser de själva vill gå in under. Två diakoner uttrycker en kampartad kallelse, där de motvilligt och först gradvis närmar sig tanken på sig själva som diakoner. Någon beskriver avskiljningsakten som mycket stark, någon annan fann sin bekräftelse under utbildningen. Trivsel och glädje med uppgiften ses som viktiga signaler för två av diakonerna. En person har känt sig manad utifrån personer och situationer som diakonen har ställts inför. Fyra personer beskriver hur de behövde mer kunskap om diakoni eller bara fann det som ett naturligt steg att gå vidare i livet.⁷²

Det en tydlig tendens i materialet, där de företrädesvis lite äldre tydligare hänvisar till Gud, medan de yngre snarare uttrycker det som att de följer sin egen inre kompass. Detta skall kanske inte föras för långt, men kunde vara av intresse att studera vidare på sikt. Kan det finnas skäl att tro att kallelsebegreppet har bytt betoning mot att mer sätta individen i fokus?

På frågan om motiven som låg bakom beslutet att studera till diakon finns det många olika svar. Sex personer beskriver hur de har haft eller har mött ett socialt engagemang, hur de vill stötta människor och har sett behov de vill gå in och möta. Fem diakoner hänvisar till tidigare erfarenheter av att vara ledare eller arbeta med liknande uppgifter i församlingen. Fem personer har sett Svenska Missionsförbundet som sin naturliga miljö, de har fått förtroende och funnit glädje i arbetet. Fyra diakoner beskriver hur de prövat på både civilt och kyrkligt arbete och hur de kände en större längtan till det kyrkliga sociala arbetet. Två personer

⁷¹ Enkät svar sommaren 2016. I författarens ägo. Det skall noteras att anställningsförhållanden ligger väl i linje med undersökning redovisad ovan från förhållanden år 1959.

⁷² Enkät svar sommaren 2016. I författarens ägo.

vardera uttryckte som skäl hur någon annan pressade på, hur de hade en vilja att berätta om Gud för andra eller att de bars av ett beslut att göra Guds vilja.⁷³

Trots att svaren är formulerade på distans, det är bara en person som uttrycker att det är svårt att minnas motiven så långt tillbaka i tiden, så kan de allra flesta svaranden ge goda skäl för sin kallelseupplevelse och de motiv som förde dem till den diakonala utbildningen och ordinationen. Det tyder på minnenas signifikans och betydelse. Minnena speglar också en kultur i samspelet mellan kandidat och församling, där tidigare erfarenheter, andra personer som bejakar och jämförelser med annan civil verksamhet har talat till kallelsens förmån.

På frågan om hur diakonerna idag ser på sin kallelse kommer de flesta in på de yrkeserfarenheter som följt på utbildning och ordination. Den enskilt mest nämnda kallelsen gäller uppdraget att inte bara finnas till i församlingen utan också för det omgivande samhället. Nästan alla diakoner har beskrivit detta på något sätt. Några talar om sina ekumeniska erfarenheter med andra kyrkor, någon om ett internationellt utbyte.

När det gäller traditionellt diakonala uppgifter nämns tjänandet och att stötta människor i första hand, men också att förmedla kristen tro. Någon markerar mot detta motiv och menar att diakonin och tjänandet måste stå på egna ben. De ungas stöd och undervisning nämns av flera personer, liksom att ge röst åt utsatta och invandrare. Någon nämner det som att hjälpa människor att komma hem.

Någon har ett föreståndarskap som innebär arbetsledning och ser det som sin särskilda kallelse. Flera andra ser betydelsen av att stötta de ideella ledarna. Någon beskriver vikten av att hjälpa människor att förstå den som är annorlunda och vill också verka för att diakonernas uppdrag syns och blir tydligare i församlingarna.

När det gäller gränslinjen till den pastoralala kallelsen återkommer den ibland. Flera säger sig vilja predika någon gång, men inte jämt, någon berättar sig ha fått ta på sig pastoralala uppgifter, någon som föreståndare, en annan genom att förrätta dop. Flera ger uttryck för ett teologiskt intresse och en önskan efter andlig fördjupning. Bara en svarande nämner gudstjänstledning, men här finns det säkert ett mörkertal som skulle kunna visa sig på en mer direkt fråga.

En person uttrycker direkt ovilja mot att arbeta i församling. Flera har andra yrken, på distrikt eller region, nationellt, eller som lärare eller med familjehem. Ett par personer uttrycker frustration över arbetsförhållanden i lokala församlingar med många förväntningar och en uttrycker sorg över att ha hamnat utanför i sjukskrivning.⁷⁴

De fjorton diakonernas svar indikerar spänningen mellan de förväntningar som personerna gick in under, utbildningen som gavs och den verklighet som mötte dem. Genom de andra undersökningarna har det tydligt framgått att många inte får tjänst som diakon och några uttrycker tydligt att de inte heller längre vill det. Många har också hittat andra vägar för att utöva sin kallelse och har ofta kvalificerat sig för den med utbildning och erfarenhet som grund.

Minnet av ett diakonat ger en kompletterande kvalitativ bild av det tidigare mer officiella beskrivningar förmedlar. På så vis framträder en större bredd i beskrivningarna,

⁷³ Enkät svar sommaren 2016. I författarens ägo.

⁷⁴ Enkät svar sommaren 2016. I författarens ägo.

kompletterade med ett före och ett efter. Av de fjorton beskrivningarna framgår med all tydlighet att det diakonala uppdraget har en stor variation, både till innehåll och uppdragsgivare.

Diakonats historioграфи

Genom att undersöka historiografin för diakonatet inom Svenska Missionsförbundet/Svenska Missionskyrkan ges en förståelse för hur ledande företrädare har beskrivit diakonatets framväxt, utveckling och roll. Källmaterialet till den mer officiella historieskrivningen är hämtade från Axel Andersson, Svenska Missionsförbundets missionsföreståndare samt från Diakonernas Riksförbund, diakonerna inom Svenska Missionsförbundets dåvarande intresseorganisation. Till material från Svenska Missionsförbundet fogas också källmaterial som Metodistkyrkans och Equmeniakyrkans historieskrivning.

När missionsföreståndare Axel Andersson år 1938 formulerar sina tankar om framtidens diakonat sänder han också tydliga signaler för den framtida utformningen. Utifrån Gamla testamentet och Jesu lära med Gudsrikestanken propagerar Andersson för att alltför lite har gjorts på den sociala sidan från Svenska Missionsförbundets sida. Han uttrycker stor oro över världsförloppet och markerar nödvändigheten för kyrkorna att sluta sig samman, om de alls ska bestå. Historieskrivningen indikerar och föregår en social praktik under krigsåren.⁷⁵

Den på senare tid ledande publikationen på området är den sedan tidigare använda publikationen *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser, redigerad av Nils Lalander och utgiven av Diakonernas Riksförbund 1998.*

I det inledande förordet författat gemensamt av styrelsen för Diakonernas Riksförbund beskrivs det diakonala uppdraget som ”den kristna kärlektjänsten.” Förebilder som nämns är Stefanos och Laurentius från fornkyrkan, därefter Marie Cederschiöld, Mor i Vall, Elsa Borg och Hilma Klein. Hänvisningar görs också till tre av de dåvarande diakonerna, som också på olika sätt medverkar i boken: Rut Swede, Peder Thageson och Ann-Marie Olofsson.

Det är framför allt ett karitativt förhållningssätt som lyfts fram i förordet. Den ”kristna kärlektjänsten” har handlat om att ordna mat och kläder åt änkor, ensamma barn och invandrare, men också att ordna boende åt förtryckta kvinnor, gamla och ensamma. Ett pedagogiskt exempel har bestått i att ordna utbildning åt fattiga barn. Här anas också ett terapeutiskt och vägledande uppdrag: Det handlar om ”att finnas till för människor som ”behövt omsorg, stöd och hjälp.”

⁷⁵ Axel Andersson, ”Behöva vi inom Svenska Missionsförbundet en ökad social verksamhet?” i Richard Larsson, *Väckelse och social gärning*. (Stockholm 1938), s. 136—143. I samma skrift beskriver olika artiklar Svenska Missionsförbundets dåvarande verksamhet med folkväckelsens sociala insatser, Svenska Missionsförbundets sociala verksamhet, yttre missionens insatser, nykterhetsarbetet, församlingssystemverksamheten, hjälptrupperna, ungdomens fostran, studiearbete och lägerverksamhet, kampen mot arbetslösheten, ungdomsskolor samt pensions- och hjälpkassor. I en internationell jämförelse finner dock Andersson insatserna långt ifrån tillräckliga.

Det diakonala uppdraget är givet genom en kallelse från Gud. Arbetet består i att göra tjänst för Kristus. Betoningen i förordet ligger på att visa omsorg: karitativt, pedagogiskt och terapeutiskt.⁷⁶

Redaktör Nils Lalander ger en liknande ingång i sitt förord. Diakoni beskrivs som ”medmänsklig tjänst, kristet socialt arbete, omsorg om andra, kärlek till nästan, solidaritet med dem som har det svårt.” Det handlar för Lalander om osjälviskt, oppoffrande och på mänsklig förståelse baserat praktiskt arbete för medmänniskorna.

Lalander ger en kortfattad historisk tillbakablick som inbegriper urkyrkans diakoner, klostrens roll under medeltiden, nedgång under reformationen samt ett gryende diakonat utifrån en pietistisk förnyelse som banade väg för väckelserörelserna. Detta andra förord betonar tydligt kvinnornas roll i historien men begränsar diakonin till att vårda, värna och visa omsorg. Här är det karitativa draget helt dominerande.⁷⁷

I fem kapitel ges den historiografiska framställningen särskilt utrymme.

Under rubriken ”Jesus var den förste diakonen” beskrivs innebörden i begreppet diakoni som ”att tjäna.” Det handlar om omvårdnad, att göra Guds handlingar, att se människors behov och att visa ”samband och gemenskap med sin nästa.” Den fornkyrkliga diakonens uppgifter beskrivs som ”att tjäna människorna” och att ta ”ansvar i gudstjänsten.” Det innebar också ett ”ekonomiskt ansvar som förvaltare av församlingens tillgångar.” Därutöver tillkom ”omvårdnad, undervisning och fostran samt administrativa uppgifter. Beskrivningen av de fornkyrkliga förhållandena beskrivs som en rollfördelning där de kvinnliga diakonissorna tog hand om ”vård och omsorg” medan de manliga diakonerna alltmer kom att få rollen som hjälppräster. Kvinnorna tjänar i kloster och männen i församlingarna. Kloster och konvent tog ansvar för de diakonala sysslorna. I församlingarna var det diakonala ansvaret var kristens uppgift och kom att handhas av socknarna.⁷⁸

Ett särskilt kapitel ägnas prästfruarnas roll efter reformationen som oavlönade medhjälpare till sin make, som en slags diakonissor.⁷⁹

En artikel beskriver vidare de pietistiska och de herrnhutiska väckelserna som en förnyelse av det diakonala engagemanget. Anspråket är högt ställt: ”Med väckelserörelsen randas en ny tid: barmhärtighetens och medmänsklighetens.” Diakonissanstalter startades utifrån pietistiska idéer. Förebilden beskrivs som de Franckeska stiftelserna i Halle, grundade på 1690-talet. De svenska församlingssystrarna var ”budbärare för frihet från nöd och fruktan.” Verksamheten utvecklades också institutionellt med härbärgen av olika slag och sommarvistelser. Det handlade mestadels om praktisk hjälp efter människors behov.⁸⁰

⁷⁶ Styrelsen för Diakonernas Riksförbund inom Svenska Missionsförbundet och SMU i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 8—9.

⁷⁷ Nils Lalander, ”Diakoni under 2000 år” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 10—11.

⁷⁸ ”Vem är min nästa?” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 17—23.

⁷⁹ ”Prästfruarna – den tidens oavlönade diakoner” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 24—25.

⁸⁰ ”En ny tid randas” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 26—38.

I artikeln ”Från systraförening till riksförbund” beskriver dåvarande ordförande Maria Wiell händelser ur föreningens 80-åriga verksamhet. Från en enkät 1943 beskrivs här uppgifterna för församlingssystrarna att ta emot hjälpsökande och sjuka, visa omsorg om gamla och fattiga och ombesörja barnavård. Det är Sociala kommittén som år 1950 fastställer arbetsordning för församlingssystrarna: själavård, sjukvård och socialt arbete. Artikeln beskriver också tydligt hur tjänstebeteckningen ändras till diakonissor och sedermera diakoner, när tre män år 1986 avskiljs som just diakoner.⁸¹

Ett annat sätt att beskriva utvecklingen av det diakonala arbetet är att beskriva de insatser ledande befattningshavare har gjort för att befrämja den diakonala insatsen. Georg Palmaer nämns för att påverkat utvecklingen fram mot en församlingstjänarinnekurs år 1909. Han medverkade till att en fond avsattes år 1917 för kursverksamhet och stöd till vissa församlingar att anställa församlingssystemer. 1944 bildades Stockholms hemsysterskola, den utbildning som kombinerades med Svenska Missionsförbundets egen församlingssystemkurs. Sam Larsson stödde bildandet av det som sedan kom att heta Sociala Missionen. Han var några år ledare för utbildningen av församlingssystemer.

Einar Rimmerfors anställdes 1944 som social sekreterare och ledde åtta kurser fram till år 1965. Tillsammans med Georg Palmaer togs initiativ till arbetsordning för församlingssystemer. Gösta Wärnbäck var ledare i tio år när välfärdssamhället växte fram. Fyra kurser hölls fram till 1971. Under en kommande tioårsperiod utbildades bara två eller tre diakonissor per år, då från inhyrda platser vid Samariterhemmet. Då var Stig Wideklev socialsekreterare, men han lade framförallt sin kraft på att utveckla RIA.

Gunnar Marstorp, som tillträder tjänsten 1980, förde in intresset på samhällsfrågor och politiska frågor. Artikeln lyfter in det politiska frisinet som en förebild för Marstorp, med utbildning och frihet även på en internationell arena. Här framträder en historieskrivning från Marstorps sida betonande att Waldenström skulle ha betonat förkunnelsen på det diakonala bekostnad. Waldenström hämtade impulser från brittisk folkreligion, men det finns också tyska impulser som Marx och Engels som påverkade arbetarrörelsen. Utifrån sitt arbete som ungdomskonsulent i Skaraborg från och med år 1966, såg Marstorp fritidsledarna som den nya tidens diakoner. Dåvarande missionsföreståndare Walter Persson skulle också ha delat denna hållning. Samariterhemmet i Uppsala utbildade bara tre diakoner per år för Svenska Missionsförbundets del. Marstorp betonar att dela behoven, lyssna in människan, samverka med goda krafter i samhället. Mot detta argumenterade Missionsstyrelsen våren 1981, att inte utbilda diakoner då det inte fanns några tjänster åt dem, att kommunernas socialtjänst gör det bättre och att man ville prioritera evangelisationen. 1982 startade dock en diakonal utbildning på Lidingö.⁸²

I denna jubileumsskrift från Diakonernas riksförbund inom Svenska Missionsförbundet dominerar tydligt bilden av kvinnor som utför karitativ diakoni och själavård. I ett tidigt skede finns också sjukvård med som ett viktigt område. Det historiska diakonatets roll: med liturgiska, pedagogiska, administrativa och förvaltande uppgifter är inte lika aktuell inom ramen för den av väckelserörelserna vitaliserade rörelsen.

⁸¹ Maria Wiell, ”Från systraförening till riksförbund – en rörelse under 80 år” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystemer, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 39–44.

⁸² ”Diakonala ledare i Svenska Missionsförbundet” i Nils Lalander (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystemer, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998), s. 82–93.

När det gäller diakonatets plats inom baptism och metodism är källmaterialet i form av skrifter, vittnesbörd eller praktiska utövare av ett ordinerat diakonat i en helt annan storleksordning.⁸³ Det diakonala uppdraget är givet hela församlingen och har utövats inom baptism och metodism i motsvarande grad som inom det tidigare Svenska Missionsförbundets församlingar. Men till frågan om den särskilt ordinerade tjänsten, skiljer sig de båda andra bildarsamfundet från det diakonat som Svenska Missionsförbundet byggde upp, med förebilder från Svenska kyrkan.

Olav Øgreid jämför i en artikel utvecklingen mellan Norska lutherska kyrkans diakonat och de norska metodisternas motsvarande vägval. Fram till år 1996 var diakon i The United Methodist Church det första steget för den som ville bli präst. Tiden som ”diakon” var en provotid innan vederbörande kunde upptas som ”äldste.” Men år 1996 ändrades Metodistkyrkans *Book of Discipline* så att en person kunde ordineras till en livslång kallelse till Ordet och tjänandet. Diakonen har samma rättigheter som de äldste och accepteras fullt ut som ordinerade i de ömsesidiga avtal som finns med Norska lutherska kyrkan.⁸⁴

Utbildningskraven som ställs för ordination till diakon kan vara en av tre:

- 1) Mastersutbildning med minst tre års yrkesinriktade studier inom hälsovård eller socialt arbete kompletterad med vissa teologiska studier och praktik,
- 2) teologiska studier med inriktning mot diakonalt arbete och praktik eller
- 3) ordination av personer som redan finns anställda i ett diakonalt arbete.

Därtill tillkommer församlingsrekommendation och kyrkans krav på praktiskt teologiska färdigheter. På detta följer en första tvåårig provotid som föregår ett provupptagande i de ordinerades konferens, följt av ännu en tvåårig provotid innan ordination. Till år 2015 fanns nio ordinerade diakoner och en diakon under sin provotid. Av dessa hade två diakoner arbete i församling mot lön och två med arbete utan lön.⁸⁵

Den senare utvecklingen inom Equmeniakyrkan kan förstås utifrån nuvarande diakonihandläggare Marie Lindholms beskrivning av det diakonala uppdraget och sin egen tjänst som diakonal samordnare på det nationella kyrkokansliet.

I ett seminarium hållet inför medarbetare inom Equmeniakyrkan i Sunne år 2013 beskriver Lindholm diakoni som kyrkans framtidsväg. Socialt arbete i humanistisk anda kan ändra omständigheter men den kristna diakonin ändrar människors liv. Diakonin etablerar en relation. Diakoni visar på Guds kärlek, efterfrågas av samhället och förenar ekumeniskt. Diakonen fungerar som arbetsledare, etablerar kontakter med samhället och undervisar i församlingen.⁸⁶

I ett särskilt brev beskriver Lindholm diakoni som att i handling visa på Guds kärlek i ord och handling. Hon betonar särskilt en utveckling där diakonin går från att ha varit

⁸³ Ett exempel på en lokalhistorisk studie med några konkreta typfall från en baptistförsamling i mitten av 1800-talet ges i Mats Larsson, *De "riktigt kristna", deras "wänner" och "motståndare". En lokal- och frikyrkohistorisk studie av Askers baptistförsamlings identitet och mentalitet, 1858—1887* (Linköping 2007) s. 210—215.

⁸⁴ Olav Øgreid, ”The Order of Deacons in the United Methodist Church Compared to the Church of Norway” i Hilde Marie Øgreid Movafagh (red.), *Nordic Perspective on Methodism. Social Holiness, Diakonia & Present Challenges in our World Today* (United Methodist Church. Nordic and Baltic Area 2016), s. 75—78.

⁸⁵ Øgreid 2016, s. 80—82.

⁸⁶ Marie Lindholm, Vinterkonferensen Sunne 2013 Seminarium ”Att se ögon tändas”, i elektroniskt meddelande till författaren 2016-12-22. I författarens ägo.

församlingsbaserad till att vara samhällstillvänd. Hon betonar att samhället förvandlats de senaste åren och öppnat för den kyrkliga diakonin inom en rad områden.⁸⁷

C. Förändringar av diakonatet över tid

Som det har tydliggjorts i den tidigare utredningen har diakonatet inom Equmeniakyrkans bildarsamfund genomgått ett antal förändringar över tid, förändringar som har kommit av omförhandlingar med andra signifikanta aktörer.

Som signifikant aktör menas i detta sammanhang tillräckligt näraliggande aktörer för att ett närmande eller ett avståndstagande skall kunna ske. Den andra aktören bör också ha en inlagd existentiell betydelse i linje med den tyngd som tilldelats det diakonala ämbetet.

Sett ur detta perspektiv kan utvecklingen beskrivas som en omförhandling i takt med att betingelser ändrats och nya betoningar introducerats. Dessa omförhandlingar har genomförts av olika aktörer, men inte nödvändigtvis de som har haft det officiella tolkningsföreträdet. Praktik och tvingande nödvändighet har inte sällan tvingat fram förändringar som i efterhand legitimerats genom ny historieskrivning.

I det följande kommer ånyo utvecklingen inom Svenska Missionsförbundet/Svenska Missionskyrkan att prioriteras, särskilt utifrån den särprägel kyrkosamfundets diakoner har haft i ett nationellt och internationellt perspektiv. Baptistisk och metodistisk praktik har legat på en betydligt lägre nivå, om vi ska se till den professionella cirkulationens omfattning.

Samtliga tre bildarsamfund har en kongregationalistisk eller konnektionalistisk ecklesiologi. Detta medför att kopplingen mellan nationellt och lokalt inte bara kan regleras via kyrkoordning eller kyrkorätt, utan behöver ständigt omförhandlas utifrån den lokala församlingens skiftande lojalitet mot det nationella sammanhanget. I tider av stor lojalitet har komplikationerna varit lägre, i andra tider har konflikter medfört att församlingar har lämnat kyrkosamfundet för andra sammanhang. Detta har naturligtvis medfört att en förhållandevis stor maktresurs åvilat de lokala församlingarna, inte minst ekonomiskt. Under Equmeniakyrkans senare år har det dock skett en förskjutning åt större självständighet för den nationella enheten, i takt med att ekonomin gjorts mer oberoende de lokala församlingarnas insamlingar.

Diakonatets omförhandlingar över tid kommer att jämföras med tre viktiga aktörer, två externa och en intern. De externa aktörerna utgörs av den evangeliskt-lutherska kyrkan i Sverige och den svenska staten. Den interna aktören utgörs av pastorskåren. Det är företrädesvis mot dessa aktörer som diakonatet har förhandlat och anpassat sig. Det finns också ett antal institutioner, ekumeniska organisationer och internationella sammanhang där diakonatet har kunnat få betydelse och spelrum, men då detta faller lite utanför ramen för den tidigare undersökningen, kommer dess betydelse bara att antydast.

Grunden för diakonatet är den lokala församlingen och det allmänna prästadömet, de heligas samfund. De diakonala uppgifterna i församlingarna fördelades på olika medlemmar, efter var

⁸⁷ Marie Lindholm till Hans Andreasson 2016—12—22 till författaren, ”Min tjänst som diakonihandläggare”. I författarens ägo.

och ens förmåga. Teologiskt och praktiskt hade detta en stor praktisk betydelse i en tid när det allmänna välfärdssystemet inte var utbyggt och enskilda människor ofta för illa.

Sett till cirkulationen inom de äldre frikyrkosamfundet Svenska Baptistsamfundet, Svenska Missionsförbundet och Metodistkyrkan i Sverige utgjordes detta av ett manligt monopresbyterat, helt i linje med vad som också var kutym inom Svenska kyrkan. Termen ”monopresbyteriat” har bland annat använts av Sven-Erik Brodd för att beskriva det faktum att det ofta bara var en person som skötte de kyrkliga uppgifterna i en församling, möjligen kompletterat med en komminister och en klockare eller kantor. Socknens sociala stöd till barn, sjuka, fattiga och äldre låg inom socknens ansvar, där den evangeliskt-lutherska kyrkan hade den självklart framträdande rollen. Men det var i regel bara prästen som uppbar en officiell tjänst för detta. Detta hindrade dock inte att det låg en hel del praktiskt arbete på det boställe som socknens bönder uppehöll åt den lokala tjänsteinnehavaren.

De diakonissinstitutioner som växte fram med arbete mot slumkvarteren i framför allt Stockholm, men också några andra orter, måste sättas i samband med sockenbandets upplösning och den tilltagande urbaniseringen. Kyrkans roll minskade påtagligt och ett vakuum uppstod i den misär som följde på industrialisering, urbanisering, trångboddhet och utanförskap. De diakonissinstitutioner som etablerades som en slags sällskapsmissioner på den inre missionens domäner, fyllde viktiga uppgifter innan ett välfärdssamhälle värt namnet hade växt fram.

Församlingssysteminstitutionen inom Svenska Missionsförbundet växte fram som en professionalisering av den församlingsbaserade diakoni som redan hade pågått ideellt inom församlingarna. De kom som ett komplement till de kolportörer, predikanter, evangelister och sedermera pastorer, som av hävd först hade prioriterats av församlingarna. En snabb jämförelse av utbildningsinstitutionerna visar att stora resurser tidigt lades på utbildning av predikanter för inre missionen och missionärer för den yttre missionen. Det kan också vara värt att notera att när det kom till den yttre missionen, hade kvinnorna en helt annan självständig roll, än den som gällde för förhållanden på hemmaplan.

Själva titeln ”församlingssystrar” indikerar att detta var ett arbete för kvinnor. Män hade att bli evangelister eller pastorer om de ville ha arbete i den lokala församlingen. Ett undantag från denna ordning är de diakonala institutioner som byggdes upp kring sekelskiftet 1900 och framåt, där både män och kvinnor kunde arbeta som föreståndare. Här fanns ett mer jämställt förhållande än det som gällde i församlingarna. Här bör det dock anmärkas att samtliga tre kyrkosamfundets bas var just kongregationalist/konnektionalistisk. Det var den lokala församlingen som utgjorde den primära cirkulationen och där de flesta personerna i anställningsförhållanden fann sin plats.

Arbetet som församlingssystem fokuserade i hög grad på äldrevård och hälsovård. Det framgår tydligt av den utbildning som församlingssystrarna fick och det faktum att de också lätt kunde få arbete inom den framväxande hemsysterinstitutionen, som sakta växte fram i kommunal regi. Kommunerna byggde sakta upp tjänster med hemsystrar, hemvårdarinna och hemsamariter som inom olika nischer tjänstgjorde bland de behövande. Församlingssystrarna kunde få arbete också i kommunal regi och ibland samordnades arbetet mellan församling och kommun.

I samband med att välfärden ytterligare byggdes ut efter andra världskriget och under välfärdsåren, uppstod en kris för församlingssysteminstitutionen. Detta kunde framför allt ses i

att antalet församlingssystrar som utbildades inom Svenska Missionsförbundet minskade. Kurser ställdes in och de som kandiderade kunde istället få sin utbildning via Svenska kyrkans diakonissutbildningsinstitutioner. Denna utbildning kan alltså anses ligga mycket nära Svenska Missionsförbundets motsvarigheter fram mot början av 1980-talet. Församlingssystrarnas arbete var utpräglat karitativt.

Vägen in i den pastorala tjänsten hade under motsvarande tid ett antal hållplatser som de blivande pastorskandidaterna i regel behövde passera för att komma ifråga. I församlingarna fanns förutom ordinarie predikanter också lekfolk som fungerade som biträdande predikanter, som söndagsskollärare eller som ledare inom ungdoms- eller juniorförening. Den som började fundera på en pastorskallelse ansökte i regel om att få gå en så kallade evangelistkurs. Under dessa veckor fick de unga männen ta emot undervisning och öva i för pastorstjänsten viktiga moment, som till exempel att predika och hålla möten. De som gjorde väl ifrån sig, kunde på lokalförsamlings och distriktsföreståndare ansöka och bli antagna vid kyrkosamfundets utbildningsinstitution.

Beteckning ”evangelist” kan i detta fall uppfattas som vilseledande, och skall inte förväxlas med de ”fasta” tjänster som inrättats på nationell nivå eller inom distriktet av Svenska Missionsförbundet. Dessa var pastorer som på församlingarnas kallelser reste runt och höll mötesserier och väckelsemöten. Beteckningen ”evangelistkurs” och de arbeten dessa unga utbildade personer utförde i församlingen, ska snarare ses som en beteckning för det likartade arbete som utfördes inom exempelvis Örebro-Missionen och Pingströrelsen.

Efter andra världskriget etablerade flera av frikyrkosamfundens nya institutioner för att möta behov hos enskilda och församlingar i takt med att samhället förändrades. Inom Svenska Missionsförbundet började år 1955 de första ”ettåringarna” arbeta i lokala församlingar. De kan både ses som en slags volontärer som under enklare förhållanden valde att gå in och arbeta inom ungdomsverksamheten, men också som en rekryteringsbas för blivande pastorer. Med tiden kom kravet på ett års praktiskt arbete i församling att bli ett krav för antagande till pastorsstudier.

En annan institution som växte fram var de bibelskolor som etablerades både inom och utom de etablerade kyrkosamfundens ram. Med minskande kristendomsundervisning i de allmänna skolorna och i takt med att barnen inte längre gick så länge i söndagsskolan som tidigare, ansågs behovet stort av att starta särskilda utbildningar för ungdomar och unga vuxna. Dessa genomfördes utan krav på den studerande att sedan gå vidare med teologiska studier, men fungerade givetvis också här som en rekryteringsbas för blivande pastorer. Under den sista tiden Svenska Missionsförbundet hade sin pastorsutbildning förlagd till Lidingö, kom en allmän bibellinje att utgöra första året på pastorsutbildningen. De blivande pastorerna studerade då tillsammans med lekfolk, som efter avslutat studieår återvände till sina församlingar.

I samhällets genomfördes också en utbyggnad av fritidssektorn efter andra världskriget, där utbildningen till fritidsledare kom att förläggas till folkhögskolorna, inte till högskola eller universitet. Under slutet av 1970-talet och från och med början av 1980-talet kom detta att utgöra en viktig del av folkhögskolverksamheten vid det som fick namnet Lidingö folkhögskola, numera Bromma folkhögskola. Fritidsledarutbildningen byggde på en egen pedagogisk modell och förberedde unga människor för anställningar i församlingar. Detta kom också att ske, särskilt i takt med samhällets generösa tilldelning av ekonomiska medel på

nationell, regional och lokal nivå. Tjänsten som fritidsledare var för många också det första steget mot en pastorsutbildning.

Ett specialfall utgjorde de så kallade VTP-tjänstgöringarna i församlingar. Istället för ordinarie militärtjänstgöring kunde de mönstrande som valt vapenfri tjänsteplikt placeras i samhällsnyttig tjänst. Dit räknades arbete som fritidsledare i ungdomsförening eller församling. Också detta kom att bli en viktig praktik och inkörspport för ett framtida arbetsliv i församlingstjänst.

Hela denna utveckling kom att påverka diakonatet inom Svenska Missionsförbundet i mer diversifierande riktning. Här gick Svenska Missionsförbundet sin egen väg, oberoende av Svenska kyrkan. Snarare låg drivkraften i de utbildningar som kom att lokaliseras till Lidingö folkhögskola och den lärargrupp som kom att verka där och utveckla utbildningarna under många år. Här kan vi tala om en intern drivkraft som omförhandlade villkoren för diakonatet.

Diakoner kom nu att utbildas inom ett betydligt bredare spektrum, inte bara som församlingssystrar med omvårdande och sjukvårdande uppgifter. Här öppnade sig en rad uppgifter i gränslandet mellan staten, kommunerna och de lokala församlingarna. De diakoner som utbildades under 1980-talet och framåt kunde ha svårigheter att få tjänster i de lokala församlingarna och sökte sig därför till sociala uppgifter eller till Svenska kyrkan. Här var de tidigare yrkeserfarenheterna en stor tillgång, de som hade utgjort ett grundläggande krav för inträde på det ettåriga diakonala påbyggnadsåret.

Ungdomsdiakonernas situation genomgick en delvis annan utveckling. Krav ställdes på att dessa skulle omvandlas till att beskrivas som diakoner och därigenom möjliggjordes även fritidssektorns inträde som ett alternativ till det karitativt sociala arbetet. Som bakgrund för ordination kunde nu också genomgången förskollärautbildning, lärarutbildning eller annan pedagogisk utbildning gälla. Genom de tidigare ungdomsledarna kom nu också de första manliga diakonerna att tillföras kåren.

På många håll har stat och kommun kunnat använda kyrkor och andra aktörer i civilsamhället som en buffert för den egna verksamheten. Ett vanligt exempel kan vara utbyggnaden av öppna förskolor, som tillgodosåg ett tydligt behov när den kommunala barnomsorgen inte var tillräckligt väl utbyggd. Lokalt kunde kyrkornas lokaler användas när årskullarna av barn var särskilt stora. Kommunen behövde då inte satsa på egen utbyggnad av infrastruktur utan kunde utnyttja privata aktörer under den övergångsperiod som följde innan barnkullarna föll tillbaka till mer normala nivåer.

För diakonerna har detta inneburit att arbetsuppgifterna kan variera stort från en tjänst till en annan, helt beroende på lokala förhållanden. På senare år har flyktingmottagande och integration kommit att bli en stor del av många församlingars verksamhet. Anställd personal, både pastorer och diakoner, har då ställts inför nya utmaningar i takt med att samhällets resurser inte har räckt till. Men också detta arbete skiftar i takt med att antalet asylsökande går upp och ner från ett år till ett annat.

De sista årens utveckling inom Equmeniakyrkan har inneburit en påtaglig brist på pastorer. Till en viss del har detta lösts genom att pastorer rekryteras med bakgrunden i annat kyrkosamfund. Det är dock här som diakoner som anställs som församlingsföreståndare kommer in. De täcker helt enkelt upp ett behov från församlingarna om personal, som inte har

kunnat tillgodoses på annat vis. Härigenom har diakonatet utvecklats inom ytterligare en nisch, genom att gå in på de arbetsuppgifter som av hävd utförts av den lokala pastorn.

Ytterligare en viktig aktör är de förändringar som har skett inom diakonatet i Svenska kyrkan. Här har en utveckling skett bort från att bara ha präster anställda till att församlingar och pastorat också räknar in diakoner som en naturlig del av arbetslaget. Detta har i sin tur återverkat på Svenska Missionsförbundet, där jämförelser med utvecklingen i den lutherska kyrkan motiverar att församlingar också ska anställa diakoner och därigenom tydligare visa på ett fullödigare evangelium.

När det gäller tjänster i andra kyrkliga och ekumeniska organisationer kan en liknande utveckling skönjas. När Svenska Missionsförbundet under 1910-talet hade en dövstummissionär anställd, var denna tjänst tillsatt av en man. Idag skulle säkert denna tjänst klassificeras som ett diakonalt arbete, men då ansågs det vara ett särskilt missionsarbete och tillsattes inte av exempelvis en församlingssystem.

Inom Sjukhuskyrkan och andra ekumeniska institutioner anställs idag såväl pastorer som diakoner utifrån var och ens personliga kompetens. Såväl Svenska kyrkan som övriga kyrkosamfund har ett bredare spektrum av medarbetare än tidigare. Detta öppnar också för fler alternativ för diakoner inom Ekumeniakyrkan att finna anställning.

En sista faktor som kan anföras är den professionalisering av medarbetarkåren som genomförts under en trettioårsperiod. Från att tidigare ha stått utanför den fackliga sfären är idag många medarbetare organiserade fackligt och många församlingar har gått med i motsvarande arbetsgivarorganisation. Förhandlingar om löner och anställningsvillkor regleras genom kollektivavtal och såväl medarbetare som församlingar har ombud de kan vända sig till när det gäller frågor som rör arbete, arbetsmiljö och anställning.

Detta har skapat en viss identitetsförlust för de tidigare medarbetarsammanslutningar som organiserade och verkade för medarbetarna, dock utanför de traditionellt fackliga spelreglerna. Idag söker Medarbetarförbundet inom Ekumeniakyrkan sin roll i en förändrad samtid. Kyrkosamfundet har också gått in och tagit aktivt arbetsgivaransvar när det gäller samtalsstöd och kompetensutveckling.

Sammantaget kan det sägas att diakonatet inom Ekumeniakyrkan har utvecklats från ett ganska nischat och tydligt definierat arbete utifrån enskildas karitativa behov utanför välfärdssamhällets ram, till att genom en rad omförhandlingar söka sig nya förpliktigande åtaganden på en mer pluralistisk arbetsmarknad. Här har diakonerna idag ett betydligt bredare register av arbetsuppgifter, särskilt om man också räknar in anställningar utanför det direkta församlingsarbetet.

Denna utveckling har varit driven av externa aktörer, såsom Svenska kyrkan och den svenska staten, men också av samhällsförändringar i stort. Internt har pastorerna inom kyrkosamfundet också utgjort en aktör att jämföra sig med och även konkurrera med när det gäller arbetsuppgifter och anställningar.

D. Framtidsvision: Diakonaten ur individens livsperspektiv

Den som önskar att bli ordinerad medarbetare i Eumeniakyrkan har idag fyra val: diakonal linje på Bromma folkhögskola eller teologisk utbildning på THS, vid Örebro eller något av de statliga universiteten. Den första leder till ordination som diakon, de tre senare, efter eventuella kompletterande studier, till ordination som pastor. Självklart beviljas undantag från dessa fyra huvudvägar, men det för alltför långt i denna analys att beskriva de alternativ som då står till buds.

Studierna till diakon bygger på en tidigare yrkesutbildning, med inriktning på ett pedagogiskt eller vårdande yrke. Till detta lägges det diakonala året, förlagt med folkhögskolekurser på halvtid under två år. Därefter kommer sedvanlig prövning av Eumeniakyrkan samt ett vägledningsår innan ordination.

De teologiska programmen i sig leder inte till ordination som pastor, utan behöver kompletteras med av Eumeniakyrkan bestämda kurser, praktik och yrkesträning. Även här sker den individuella prövningen samt ett vägledningsår med praktiskt arbete i församling innan ordination medges.

Det är också möjligt att bli ordinerad medarbetare inom Eumeniakyrkan genom övergång från annat kyrkosamfund. Här sker en samlad bedömning av den sökande, inkluderande studiemeriter, yrkeserfarenhet och personliga kvalifikationer. Dessa medarbetare mottas i Kyrkokonferensen på motsvarande sätt som dem som har genomgått sin grundutbildning.

Den tydligaste skillnaden mellan diakon och pastor kan uttryckas som att för pastorerna är den teologiska utbildningen den största studieinvesteringen de gör under sitt liv, medan det för diakonerna rör sig om en kortare påbyggnadsutbildning till en andra karriär. Halvardsson har i sin undersökning visat att endast några av dem som under åren 2012—2015 antagits som pastorskandidater hade en annan komplett högskoleutbildning med sig och att den stora majoriteten bara genom sin unga ålder hade de teologiska studierna som sin första karriär.⁸⁸

För diakonerna gällde det motsatta. Omkring hälften hade en fullgjord högskoleutbildning med sig, företrädesvis som lärare. Medelåldern bland diakoner är högre, vilket också avspeglar sig i civilstånd och yrkeserfarenhet. Det kan också noteras, att även om andelen kvinnliga pastorskandidater är hög, är andelen kvinnliga diakonkandidater högre. Att arbeta som medarbetare inom Eumeniakyrkan är på god väg att bli en yrkeskarriär för kvinnliga medarbetare.⁸⁹

Sett ur individens perspektiv är de utbildningsinsatser som krävs i formell bemärkelse mycket olika. Diakonutbildningen har dragit slutsatser sedan 1990-talet och styrt över utbildningen till halvtid under två år, mot tidigare ett år heltid. Detta möjliggör deltidsarbete och pendling utifrån aktuell livssituation på ett sätt som passar elevunderlaget med tanke på ålder och situation i livet.

När det gäller pastorerna är det dock inte fullt så enkelt som den formella vägen ger sken av, det vill säga fyra års heltidsstudier. Därtill tillkommer de krav som Eumeniakyrkan ställer om särskild kompetens vad avser exempelvis andlig vägledning, personliga samtal,

⁸⁸ Halvardsson 2016, 7—8.

⁸⁹ Halvardsson 2016, 16—19.

yrkesträning och praktikperioder. Synpunkter på utbildningens utformning har under år 2016 inkommit till Equmeniakyrkans kyrkoledning och samtal förs om den framtida pastorsutbildningen.

I det mest extrema fallet kan diakons och pastors utbildning likna varandra. En diakon, som dessutom har en bibellinje och en pedagogisk grund från sin lärarutbildning, kan komma mycket nära den pastorskandidat som får särskild och reducerad studiegång, kanske utifrån att vara i motsvarande skede i livet som sin diakonalt inriktade kollega. Formell utbildning, faktiskt genomförd utbildning och församlingarnas förväntningar på blivande medarbetare formar alltså ett spektrum utan enkla övergångar.

Diakonkandidaten har dock en stor fördel gentemot pastorskandidaten genom att diakonen i regel har möjlighet att återgå till sin första karriär, om inte en omedelbar anställning skulle öppna sig inom Equmeniakyrkan. Det kan också vara så att om diakonen efter några år kommer till insikten om att yrkeskarriären av en eller annan anledning inte fungerar, har större resurser att falla tillbaka på än den som bara har den teologiska utbildningen som sin första och enda utbildning.

En faktor som slår mot båda grupperna är det faktum att anställning inom Equmeniakyrkans församlingar i regel ger en mycket låg livsinkomst, särskilt om en fyra- eller femårig högskoleutbildning tynger med studieskulder och uteblivna pensionsavsättningar. Med de låga löner som betalas, förhållandevis ofta också kombinerat med deltidstjänster, innebär en satsning på en kyrklig karriär stora ekonomiska risker för den enskilda. Diakonen har dock även här en fördel av att vara lättare anställningsbar på den andra deltiden, jämfört med pastorn som i det läget behöver komplettera sin akademiska utbildning med andra meriterande kurser och praktiker.

Ytterligare en svårighet kan sägas gälla den utveckling som Equmeniakyrkan långsiktigt står inför när det gäller möjligheter till kommande tjänster. Halvardsson flaggar i sin undersökning för att antalet tjänster i framtiden kan komma att minska, också med tanke på medlemsutvecklingen och församlingar som upphör med sin verksamhet.⁹⁰ Men detta kan naturligtvis vägas upp av att alltför få, ur Equmeniakyrkans synvinkel, väljer att utbilda sig till diakon eller pastor, något som förefaller vara situationen just nu år 2017.

För diakonen är situationen tvetydig jämfört med pastorn. Diakonen har å ena sidan lättare att genomföra sin kortare utbildning och har ett tidigare yrke att falla tillbaka på. Pastorn har å andra sidan större förutsättningar att verkligen få en anställning, men behöver satsa desto mer i sin utbildning. Med tanke på avhopp till andra tjänster samt svårigheter med en fastlåst arbetsmarknad när det gäller medföljande och möjligheten att få bostad, förefaller det som om diakonerna har ett försteg framför pastorena.

En särskild risk finns med de utbildningar som bara begränsar sig till den interna cirkulationen. Pastorsutbildningen inom Svenska Missionsförbundet kunde skraddarsys efter kyrkosamfundets församlingars krav och önskemål, men satte de enskilda pastorena i ett svårare läge på den allmänna arbetsmarknaden. Som en följd härav genomfördes stora satsningar för att öka den akademiska meriteringen och därmed pastorenas anställningsbarhet utanför det direkt kyrkliga sammanhanget. Många pastorer sökte också självmant bredda sin kompetens på olika fält.

⁹⁰ Halvardsson 2016, 35—37, 45, 56—58.

För diakonerna är inte situationen lika utsatt genom att de redan har en första karriär att falla tillbaka på. Samtidigt skulle en breddning och fördjupning av kompetensen utöver det egna kyrkosamfundets behov också falla tillbaka som en merit för den enskilda och därmed också motivera till de uppoffringar de diakonala påbyggnadsstudierna innebär.

En särskild situation uppkommer när diakoner går in och gör alla i en församling förekommande uppgifter, som ensam anställd eller som del av ett större medarbetarlag. Det ställer frågor kring utbildning och kompetens. Diakonerna får helt enkelt en annan underbyggnad utbildningsmässigt än sina kollegor pastorerna. Självfallet kan detta i enskilda fall kompenseras med enskildas personliga fallenhet och kompetens, men som kollektiv behövs särskilda åtgärder från Ekumeniakyrkans sida. I ett ekumeniskt perspektiv gentemot bland annat Svenska kyrkan, innebär diakons tjänst som församlingsföreståndare en annan ordning än den som gäller för diakon i Svenska kyrkan.

För det stora flertalet diakoner som får särskilda tjänster med en tydlig diakonal inriktning, i församling eller i annan organisation, innebär ofta de aktuella arbetsuppgifterna att en specialisering krävs i någon form. Det kan gälla samtalsmetodik, själavård med människor i utsatta situationer, möten med människor från en annan kulturkrets eller fördjupad förståelse av aktuella trender i ungdomskulturen. Här finns en stor variation när det gäller omfattning och kvalitet på den fortbildning som erbjuds, exempelvis när det gäller fortbildning inom Kriminalvården eller samtalsterapi i S:t Lukas regi.

Sammanfattningsvis innebär diakonens livsväg en mindre personlig investering i form av utbildning och ekonomiska insatser jämfört pastorerna, samtidigt som möjligheterna att få och behålla tjänsterna får anses som mindre. Diakonerna har ett antal försteg mot pastorerna när det gäller tidigare studier och erfarenhet från ett annat yrke. Högre medelålder medför också att chansen till större kyrklig erfarenhet och mognad ökar. Men för båda medarbetarkategorierna gäller att det livslånga ekonomiska utfallet riskerar att bli begränsat även framöver, vilket ställer krav på den enskilda att hantera de situationer som kan bli en följd av detta.

Det ovan nämnda skall också ställas mot den kallelsemedvetenhet som många diakoner har gett uttryck för i samband med denna utredning. Kallelsen till diakon är identitetsskapande på ett sätt som motsvarar den pastorala kallelsen.

E. Framtidsvision: Kyrkliga konsekvenser av ett förändrat diakonat

Sett ur församlingarnas synvinkel är frågan om ordinationens innebörd intressant, det vill säga hur viktigt det är för församlingarna att få en medarbetare utbildad och ordinerad inom kyrkosamfundet? Sett ur Equmeniakyrkans perspektiv är det centrala i cirkulationen att ombesörja att medarbetarna i ordinationen verkar för den gemensamma identiteten. Det kan gälla innehåll i gudstjänst, predikan och undervisning, men också lojaliteten hos den enskilda medarbetaren i olika frågor. Här kompliceras situationen av att många medarbetare har en annan utbildning eller kyrkosamfundsbakgrund än den från de tidigare bildarsamfundet.

Halvardssons utredning visar att en överväldigande majoritet av församlingarna ser fullgjord grundutbildning som mycket eller ganska viktig för de blivande medarbetarna. Men i den faktiska anställningssituationen är det en större andel som inte har fullgjord utbildning inom ramen för det som Equmeniakyrkan föreskriver. Det finns alltså en diskrepans mellan önskvärt och reellt.

Halvardssons utredning visar också att ungefär 20% av pastorerna har sin bakgrund och ordination i ett annat kyrkosamfund, drygt 10% är fortfarande tillhörigt annat kyrkosamfund. Detta medför också oklarheter kring utbildning och praktik. Halvardsson anför här tydligt att det inom Equmeniakyrkan finns ett antal församlingar tillhöriga flera kyrkosamfund, varför frågan om pastorer från andra traditioner inte är så svår ur dessa församlingars perspektiv. Det ger fördelar i rekryteringsprocessen när det saknas pastorer tillhöriga Equmeniakyrkan att rekrytera. Det är bara någon enstaka kommentar i Halvardssons utredning som pekar på att kopplingen till Equmeniakyrkan nationellt kan ha blivit svagare.

När det gäller diakonerna framträder här en annan bild. Den visar tydligt att diakonerna med något enda undantag, har tydligare kopplingar till Equmeniakyrkan. Detta kanske inte är så konstigt med tanke på att motsvarande tjänster inte återfinns inom den tidigare frikyrkofamiljen. Men det visar också på en tydlig skillnad mellan de ordinerade medarbetargrupperna.⁹¹

Kravet på arbetsgivarna måste med nödvändighet öka om medarbetarnas grundutbildning för aktuella arbetsuppgifter är kortare än tidigare. Kompetensutveckling genom handledning och fortbildning behövs tydligare efter några år i tjänst. Men här kommer också frågan om var relevant fortbildning kan erbjudas. Equmeniakyrkans utbildningsanordnare borde här vara en naturlig aktör, inte minst med tanke på möjligheten att knyta an till grundutbildningen och att samla kyrkosamfundets medarbetare till en gemensam förståelse av kallelse och uppdrag.

Inom den svenska kristenheten har sedan 1990-talet en rad mer lösligt sammanhållna grupperingar utkristalliserat sig efter det mönster som sattes av neopentekostala och framgångsteologiska församlingsbildningar. Det som kännetecknat dessa rörelser är framför allt att kyrkosamfundet har haft en underordnad betydelse, att den lokala ledaren har haft en mycket framskjuten roll och att uttrycksformerna har varit anpassade till nya kulturers krav på form och innehåll.

Denna praktikdrivna utveckling ställs mot de etablerade ordningar som församlingarna av hävd funnit identitetsbärande, något som ofta visar sig konkret i olika traditionella frågor. Ett exempel kan gälla frågan om tro, dop och medlemskap. I de äldre kyrkosamfundet,

⁹¹ Halvardsson 2016, 39–41.

företrädesvis Equmeniakyrkans bildarsamfund, hade ordningen med medlemskap till följd av personlig tro, varit den organiseringsform som kommit att bli av avgörande betydelse för församlingarnas fortsatta cirkulation, framför allt när det hade gällt anställda, fastigheter och ekonomiska medel till mission i Sverige och i andra länder. Detta framkom också tydligt när Teologiska kommittén på Kyrkokonferensens uppdrag prövade tanken att finna alternativa vägar till de etablerade ordningar, med sina rötter i 1800-talets proteströrelser mot Svenska kyrkan och formerandet av de svenska folkrörelserna.

Efter den prövning som genomfördes de första åren efter Equmeniakyrkans bildande stod det helt klart att kyrkosamfundets församlingar inte var benägna till en officiellt sanktionerad omförhandling av dessa ordningar, då man med bred marginal förespråkade ett vidmakthållande av etablerade ordningar. Däremot utvecklades snabbt en acceptans för lokala grupper som anammat ett gemenskapsbegrepp på väg mot församlingsbildande i traditionell mening. Här har det alltså visat sig att drivkraften i praktiken varit så pass framträdande att det som beslutats i princip inte följts i praktiken, utan att ett tydligt undantagsförfarande vunnit insteg.

I den komplexa bild som ett kyrkosamfund utgör, blir frågan om teori och praktik ett intrikat samspel för legitimering och tillämpning. En nyligen etablerad praktik kan sedermera ges legitimering i ordningar och grundsatser. En teoretiskt förankrad mening kan utmyнна i etablerandet av välfungerande praktiker. Ett historiskt exempel på det förstnämnda är införandet av ett officiellt diakonat för dem som tidigare varit i funktion som ungdoms- och fritidsledare inom Svenska Missionsförbundet. Ett exempel på det senare var beslutet att etablera en evangelistkår inom Svenska Missionsförbundet, som senare följdes upp med konkreta anställningar och etablerandet av en välfungerande cirkulation.

Det skall dock förtydligas att ur ett historiskt perspektiv, varken teorin eller praktiken äger företräde framför den andre. Det är snarare i de bakomliggande förändringarna av centrala orsakssammanhang förklaringar kan skönjas och grunden för omförhandlingarna sökas. Det är alltså utifrån dessa postulat denna utredning har tagit sin utgångspunkt.

När nu diakonatet inom bildarsamfund och Equmeniakyrkan gradvis omförhandlats har diakonerna som grupp haft en mer diversifierad utveckling än motsvarande för pastorerna. Inför beslut om framtida utbildning och roll för ordinerade medarbetare måste ytterligare några faktorer anföras som påverkar utvecklingen.

För det första medför, som tidigare beskrivits, en allmänt förkortad grundutbildning ökade krav på kompetensutveckling. Detta krav åligger formellt arbetsgivaren, det vill säga församlingarna, men det torde ligga i Equmeniakyrkans samlade intresse att samordna de insatser som här kan göras.

För det andra kan en allmänt minskad kyrklig erfarenhet medföra ett behov av att förstärka förtroendet med Equmeniakyrkan och dess bildarsamfunds identitet och spiritualitet. Den typ av fördjupning som krävs av pastorerna borde rimligtvis också krävas av blivande diakoner.

En tredje faktor kan gälla när en större del av medarbetarkåren inte har direkt medlemskap, ordination eller bakgrund i Equmeniakyrkan. I nuläget gäller inte detta diakonerna utan i högre grad pastorerna, men det ställer den nationella kyrkan inför frågan om identitet och tillhörighet.

En fjärde faktor kan gälla en framtida situation med färre sökande. Det skulle i så fall ställa ännu högre krav på en mer diversifierad, alternativt personligt handledd studiegång. I detta fall skulle Bromma folkhögskola och Teologiska Högskolan Stockholms uppdrag förskjutas än mer mot andra studentgrupper än blivande medarbetare inom Eumeniakyrkan.

I mångt och mycket har denna utredning fokuserat de förhållanden mot vilka diakonatet har framträtt och gestaltats i konvention, praktik, kontrakt, cirkulation, minne och historiografi. Utöver detta behöver dock ett kyrkosamfund ge ecklesiologiskt motiverade skäl för de ställningstaganden som görs. Inom Eumeniakyrkan saknas ännu en genomlysning av ordinationens innebörd. I väntan på detta kan några sidor belysa det faktum att Eumeniakyrkan valt ett tvåledat ämbete, med tillsynsfunktionen som en fortsättning av den pastorala ordinationen.

Ordinationens funktion är att tydliggöra kyrkans förståelse och mottagande av kallelsen till vittnesbörd och tjänst. Människor kallade av Gud och bekräftade av den samlade gemenskapen bär då ett särskilt ämbete som tar sig uttryck i de ordinerades varande och görande. Ordinationen finns given till de ordinerade, även när de inte har en anställning med inriktning mot deras ordination.

Ordinationen utgår från uppdraget att gestalta Jesu Kristi tjänst på jorden, förstådd som en fortsättning genom församlingen, i den heliga Andes kraft. Den allmänna tjänsten är given åt alla troende medan den särskilda tjänsten på ett djupare sätt utrustar och bekräftar vissa personer i deras kallelse att gestalta det aktuella ämbetet i dess helhet.

För den lokala församlingen gäller dessutom att den utgör en fullvärdig kristen kyrka, även om de yttre resurserna att anställa ordinerade medarbetare till de båda ämbetena saknas. Det är den samlade gemenskapen som utgör Kristi kropp.

Ordinationen uttrycker också en ekumenisk vision av samhörighet och ömsesidigt erkännande av andra kyrkosamfund och deras ordinerade. Till följd härav hör det till den kristna kyrkans väsen att gestalta sin ordination inom ramen för den samlade tolkningsgemenskapen. Även om den kristna kyrkan organisatoriskt framträder med lite olika betoningar råder en bred konsensus kring betydelsen av ordinationen av diakoner, pastorer och biskopar.

Sammanfattning

Den inledande översikten har visat att begreppet diakon genom kyrkohistorien och i olika kyrkotraditioner använts på mycket olika vis. I Sverige medförde reformationen en reducering av de kyrkliga tjänsterna till i att praktiken inordnas i sockenprästens arbetsuppgifter. Diakonins återkomst till Sverige skedde genom diakonissanstalter. Dessa fungerade både som utbildningsanstalter och som bas för löpande verksamhet. I samband med att välfärden byggdes ut i Sverige minskade dessa institutioner i betydelse. Inom Svenska kyrkan kompenseras detta genom att diakoner nu utbildas och anställs direkt av församlingarna. Detta har getts en tydligt ecklesiologisk motivering i en treledad ämbetssyn.

Inom Equmeniakyrkans bildarsamfund har begreppet ”diakon” haft olika innebörd. Hos baptisterna var det ett uppdrag till enskilda medlemmar. Metodisterna använde det som ett första steg mot den fullvärdiga prästtjänsten som ”äldste.” Svenska Missionsförbundet / Svenska Missionskyrkan inrättade en diakoninstitution som i mycket hade Svenska kyrkans arbete som förebild, med den skillnaden att församlingssystrar / diakonissor / diakoner tidigt hade sina tjänster knutna till enskilda församlingar.

Om diakonatet skall karaktäriseras efter olika funktioner kan några karaktäristiska beskrivningar användas:

- ecklesiologisk komministrativ diakoni, diakonen blir biskopens eller prästens medhjälpare och avlastar vissa tydligt definierade arbetsuppgifter.
- liturgisk diakoni: diakonen ansvarar för olika moment i gudstjänstfirandet.
- karitativ diakoni: diakonen ansvarar för omsorg och omvårdnad.
- terapeutisk diakoni: diakonen ansvarar för behandling av antingen fysiska eller psykiska sjukdomar.
- kateketisk diakoni: diakonen ansvarar för undervisning av enskilda och grupper.
- administrativ diakoni: diakonen sköter förvaltning och administration.

I denna utrednings egentliga analysavsnitt undersöktes diakonatet inom Equmeniakyrkan och dess bildarsamfund utifrån en praktiskt teologisk modell kring identitet och gestaltning. Till diakonatet knöts sex olika nyckelfaktorer: konvention, praktik, kontrakt, cirkulation, minne och historiografi.

Diakonats konventioner är öppna för omförhandlingar. De diakoner som ges utrymme att i slutet av 1990-talet berätta om arbete och förväntningar beskriver en stor bredd. I jämförelse med de konventioner som kommit till uttryck i slutet av 1990-talet uttrycker dock det senare källmaterialet en tydlig önskan att låta diakonatet i form av anställda diakoner ta större utrymme i församlingarnas tillsättande av tjänster. Det kongregationalistiska förhållningssätt som alltjämt karaktäriserar Equmeniakyrkan kan dock inte göra beslut som de i Kyrkokonferensen år 2014 bindande.

Den diakonala praktik som utförts har i hög utsträckning varit karitativ eller terapeutisk. Diakoni har utförts via särskilda institutioner, men inom Equmeniakyrkans bildarsamfund har det också funnits en tydligt församlingsbaserad diakoni. Lekfolket har dominerat, som till exempel syföreningarnas arbete, men i vissa församlingar har det också funnits anställda församlingssystrar / diakonissor / diakoner. Ett viktigt kompletterande skedde i takt med att ungdomsverksamheten professionaliserades med egen utbildning, där fritidsledare sedermera också kunde ordineras som diakoner.

Genom att studera de kontrakt som presenteras de som studerar till diakoner eller de som nyss har gått in i tjänst kan en uppfattning bildas om de förväntningar som hör samman med diakonatet. Den sjukvårdande delen som tidigare dominerade tjänsten är vid 1990-talets början ersatt av en allmän förberedelse till tjänst i lokala församlingar. Här förväntas diakonen komplettera pastorn och tillföra en annan slags kompetens, församlingen till gagn. Utbildningsnivån är teologiskt mycket lägre än för pastorerna, istället förväntas diakonerna bidra med socialt och pedagogiskt stöd. En viktig nyordning gäller de allra senaste årens rekrytering av diakoner in i den traditionellt pastorala föreståndarrollen i flera församlingar. Diakonen kompletterar då inte längre pastorn utan utför alla arbetsuppgifter, ett ”monodiakonat”.

I ett kyrkosamfund som Ekumeniakyrkan finns ett antal cirkulationer nödvändiga för att uppehålla ett diakonat. Det praktiska arbetet genomförs när församlingar eller andra organisationer tar på sig ett arbetsgivaransvar. Utbildning för blivande diakoner möjliggör att det finns diakoner att anställa. Tillkomsten av diakonal utbildning på Lidingö folkhögskola blev en starkt bidragande orsak som drev utvecklingen framåt. I jämförelse med den cirkulation som var aktuell år 1959 är cirkulationen högre idag, även om den har en annan inriktning. Dock är den betydligt lägre än för ungefär 20 år sedan. Utredningen av Sven Halvardsson visar också på att förutsättningarna för en utökad diakonal cirkulation i framtiden är små. Däremot borde förutsättningarna för en allmän tjänst i församlingarna vara goda, såtillvida inte den rådande pastorsbristen vänder.

De minnen kring diakonatet som undersöktes i denna utredning gällde diakoners minnen av kallelse och drivkrafter att gå in i diakonatet. De lite äldre diakonerna hänvisar till en gudomlig kallelse medan de lite yngre hänvisar till ett eget intresse. Socialt engagemang och viljan att leda är viktig för många. Att verka i samhället blir lika viktigt som att verka i församlingen. Minnen av kallelsen bär en hög signifikans för svaranden som inte motsvarar den verklighet de sedan har mött. Flera uttrycker en direkt ovilja att arbeta i församling och det kan skönjas en viss desillusionering mellan förväntningar under studietiden och därefter gjorda erfarenheter.

Rent allmänt kan det sägas att den diakonala historiografin är svag. När ledande företrädare för Svenska Missionsförbundet skriver om diakoni lyfts det fram i mycket goda ordalag. Den ledande jubileumsskriften från år 1998, gjord av Diakonernas riksförbund inom Svenska Missionsförbundet, ger en bild av kvinnor som utför karitativ diakoni och själavård. Liturgiska, pedagogiska och administrativa uppgifter ges ringa utrymme. Inom Ekumeniakyrkan har inte detta nämnvärt förändrats.

Förändringar av diakonatet över tid har varit avhängigt framför allt tre aktörer: det svenska samhället, Svenska kyrkan och de egna pastorerna. Diakonats utformning hänger nära samman med de samhällsförändringar Sverige genomgått sedan mitten av 1850-talet, hur Svenska kyrkan valt att agera med diakonissor samt hur den interna arbetsfördelningen sett ut mellan pastorer och diakoner inom Ekumeniakyrkan och dess bildarsamfund, främst Svenska Missionsförbundet / Svenska Missionskyrkan.

Socknens ”monopresbyteriat” var tämligen ohotat fram till mitten av 1800-talet när urbanisering och industrialisering satte samhället på hårda prov. Diakonissanstalternas tillkomst svarade mot reella behov, men påverkade inte församllingslivet förrän långt senare. Församlingssystrarna inom Svenska Missionsförbundet kunde gå in med diakonissor som

förebild, men med en egen, ofta lekfolksledd, församlingsdiakoni som bas att bygga vidare på. Det kyrkliga diakonatet täckte viktiga luckor i det tidigmoderna svenska samhället.

Den stora förändringen efter andra världskriget gällde fritidssektorn. Statens utbyggda välfärd gjorde att församlingssystrarnas traditionella verksamhet behövde förnyas. Samtidigt växte behovet av professionellt ledd fritidsverksamhet för barn och unga fram. Fritidsledaren blev ett nytt yrke som sedermera ledde in i det kyrkliga diakonatets ram. Andra faktorer var mer inomkyrkliga, som behovet av att rekrytera pastorer och ge lekfolket en bättre bibelundervisning. Detta tyder på försvagade traditionella institutioner och behovet av att ta fram andra.

Med etablerandet av Lidingö folkhögskola med dess fritidsledarutbildning och diakonala påbyggnadskurs etablerades en ny form av diakonat, företrädesvis med medarbetare inriktade på församlingsvård eller ungdomsarbete. Samtidigt förändrades villkoren för pastorsrollen i en mer akademisk riktning. De tidigare gränslinjerna mellan olika yrkesgrupper tunnades ut i takt med att pastorererna mer och mer förlorade sin tidigare ställning som ensam anställd.

Det postmoderna civilsamhället öppnar för en bred tjänstesektor, inom och utom församlingens ram. Detta har gett mer diversifierade arbetsuppgifter för diakonerna. Svenska kyrkans betoning av att anställa diakoner i församlingstjänst har skapat ett mönster också för diakonerna inom Equmeniakyrkan. Det har ansetts viktigt med kompletterande tjänster för en fullödig församlings vittnesbörd, tjänst och gemenskap. Slutligen har också pastorsrollens förändring och den brist på pastorer som har varit aktuell några år, öppnat för att diakoner tagit på sig direkt traditionella pastorstjänster, till exempel som församlingsföreståndare. Sett i ett längre historiskt perspektiv har alltså diakonatet även under denna period flexibelt anpassat sig efter behov och praktik i församlingarnas verksamheter.

Det framtida diakonatet i Equmeniakyrkan behöver ses i nära anslutning till pastorererna, deras utbildning och tjänsteutövning. Utifrån detta har framtidsspaningen delats i två delar: individens perspektiv och församlingarnas / kyrkosamfundets perspektiv.

För den som önskar bli ordinerad medarbetare för framtida tjänst i Equmeniakyrkan och dess församlingar erbjuds två huvudvägar: pastoral eller diakonal utbildning. Denna utbildning skiljer sig åt ganska markant och får därmed också olika sökande. Den som söker den längre akademiskt meriterande pastorsutbildningen gör det i regel som sin huvudsakliga karriär. Pastorererna har också i regel lättare att få församlingsanställningar. Den diakonala utbildningen är kortare och bygger på folkhögskolans pedagogik.

Den personliga investeringen för att bli kvalificerad till tjänst är större för pastorererna, i gengäld är det i regel lättare att få tjänst. Diakonerna har ofta ett tidigare yrke att falla tillbaka på, men får inte i motsvarande grad sin kallelse konkretiserad i aktiv tjänst. Detta skapar ett spänningsförhållande mellan diakoner och pastorer.

Många faktorer är dock gemensamma för de båda kategorierna, personliga egenskaper, andlig mognad, ledarerfarenhet och kännedom om församlingssmiljön erfordras av alla ordinerade. Equmeniakyrkan tillhandahåller stöd under vägledningsåret, fortsatt utbildning och handledning. Ett nytt fortbildningsprogram är under framtagande för att säkra kompetens och framtida utvecklingsmöjligheter för anställda och arbetsgivare.

Ett särskilt problem, gemensamt för båda kategorierna, gäller spänningen mellan utkomst och kallelse. Anställning i församling, särskilt om den begränsas till deltid, skapar dåliga livstidsinkomstmöjligheter. Därtill kommer att många församlingar brottas med problem som minskande medlemstal och sviktande ekonomi. Sammantaget gör detta anställning i församling mindre attraktivt ur ett rent anställningsperspektiv. Mot detta måste teologisk förankring och ett kallelsemedvetande kvalificeras så att det bättre svarar upp mot den nuvarande livssituationen för många yngre anställda.

Ur församlingarnas perspektiv ställer de förändrade omständigheterna andra krav. I takt med medarbetarnas tydligare arbetsrättsliga ställning ökar kravet på församlingsstyrelserna att ta sitt lagstadgade och kollektivavtalsbaserade ansvar. Detta skapar i sin tur förväntningar på de anställda som inte alltid låter sig infrias. Med förkortad grundutbildning ökar kraven på kompetensutveckling. Med svagare kyrklig förankring blir det viktigare att tydliggöra församlingarnas och kyrkosamfundets historia och identitet. Inte minst viktigt blir detta för Equmeniakyrkan i stort och för ordinationens innebörd för en medarbetare i en lokal församling. Slutligen ställer situationen krav på mer personliga lösningar, med fortbildning och handledning utifrån individens perspektiv. Detta gör att de nationella åtagandena från församlingarna behöver stärkas för att ge de gemensamma utbildningsanordnarna de nödvändiga resurserna. Detta är det inte säkert att församlingarna klarar av att göra.

Ytterst behöver diakonatet inom Equmeniakyrkan förankras i en teologisk vision om tjänsten, ordinationen och det kyrkliga ämbetet. Här finns bildarsamfundets traditioner, den ekumeniska kartan och församlingarnas nuvarande förståelse av de kyrkliga tjänsterna med som nödvändiga komponenter. Detta behöver fortsatt vara en prioriterad utredning inför kommande beslut om medarbetarna i församlingarna i allmänhet och diakonatet i synnerhet.

Equmeniakyrkan behöver förstärka sin grundläggande praktiska förståelse av utbildning, rekrytering och understöd av medarbetare i de kyrkliga tjänsterna. Odlas en kultur som betonar formell utbildning och kompetens genom etablerad erfarenhet? Betonar värdet av traditionella band och vänskap inom kyrkosamfundets led? Premieras social kompetens och förmåga att inkludera människor i ett gemensamt utvecklingsarbete? Lyfts de ledare fram som genom personlig karisma och förmåga till att utmana och entusiasmera andra? Frågorna behöver tydliggöras för att synliggöra den rådande kulturen och spiritualiteten inom Equmeniakyrkan och ta ut riktningen mot en komplementär, önskvärd framtid.

Denna utredning föreslår att den kyrkliga tjänsten som ensam anställd i en församling kan utövas av såväl diakoner som pastorer, under förutsättning att det tydligt klargörs vilka kompetenser den anställda bär med sig. Som diakon räknas då en person som har antagits och genomgått diakonal utbildning och Equmeniakyrkans prövning. Som pastor räknas den person som har genomgått pastoral utbildning och Equmeniakyrkans prövning.

I större församlingar, på regional eller nationell nivå, kan arbetsuppgifterna delas utifrån utbildning och personlig lämplighet. Större vikt bör läggas också vid tidigare kompetenser för att än mer belysa de personliga förutsättningarna, men en tydligare specialisering av arbetsuppgifter blir då möjlig. Diakon som önskar bli pastor genomgår pastoral utbildning och förnyad prövning efter Equmeniakyrkans ordningar.

Utifrån den utbildning som både diakoner och pastorer i praktiken genomgår föreslås den fortsatta kompetensutvecklingen prioriteras. Av olika skäl genomför många studerande sina studier med begränsningar, vilket ställer högre krav på fortbildning efter ordinationen. Många

skäl talar för att Ekumeniakyrkan behöver gå in för att göra medarbetarna mer attraktiva inför kommande anställningar och stötta församlingar med anställda i deras arbetsgivaransvar avseende fortbildning och kompetensutveckling.

Vidare föreslås också att ett fördjupat ecklesiologiskt studium av ordination och ämbete initieras i syfte att ge legitimitet och fördjupning av medarbetarnas kallelse och livsgärning. Förutsättningarna för tjänst i församlingar medför inte sällan relativt stora uppoffringar för de anställda, förhållanden som behöver vägas upp med en diskussion om att se uppdraget mer som en kallelse än en källa till utkomst.

Källförteckning

Primärt källmaterial

Andersson, Axel. ”Behöva vi inom Svenska Missionsförbundet en ökad social verksamhet?” i Richard Larsson, *Väckelse och social gärning*. (Stockholm 1938), s. 136—143.

Anteckningar i författarens ägo, upptecknade vid samtal på Bromma folkhögskola 20170208.

Biografiskt album för Svenska Missionsförbundet. Red. Stenström, Arvid och Zettergren, Manne och Lövgren, Oscar. Sjätte upplagan, Stockholm 1959.

Byström Janary, Görel och Henriksson, Lennart (red.). *Mångfald i församlingen – så funkar det*. Stockholm 2014.

Börjesson, Gertrud. *Diak -91*. Kursanteckningar samlade läsåret 1991/1992. I författarens ägo.

Daelander, Christer. ”Brev till Kyrkoledningen i Equmeniakyrkan från Temagrupp ’Samhälle’ med anledning av halvering av diakontjänsten i den nationella organisationen” (daterad 2013—06—26) ” bilagt i elektroniskt meddelande från Marie Lindholm 2016-12-22 till författaren. I författarens ägo.

Enkät svar sommaren 2016. I författarens ägo.

Jonsson, Åke. ”Att vara diakon i Svenska Missionskyrkan. Ett studium av Svenska Missionskyrkans konstitution” (odaterad) bilagt i elektroniskt meddelande från Marie Lindholm 2016-12-22 till författaren. I författarens ägo.

Karlsson, Lennart. *Ett hem långt borta. Svensk sjömanskyrkokohistoria* (Uppsala 1988).

Lalander, Nils (red.), *Evangeliet som kroppsspråk. Församlingssystrar, diakonissor, diakoner – historia och livsberättelser* (Stockholm 1998).

Lindholm, Marie i elektroniskt meddelande 2016-12-22 till författaren. I författarens ägo.

Lindholm, Marie. ”Min tjänst som diakonihandläggare!” (odaterad) bilagt i elektroniskt meddelande från Marie Lindholm 2016-12-22 till författaren. I författarens ägo.

Lindholm, Marie. Vinterkonferensen Sunne 2013 Seminarium ”Att se ögon tändas”, bilagt i elektroniskt meddelande 2016-12-22 till författaren. I författarens ägo.

Malmer, Elin. *Hemmet vid nationens skola. Väckelsekristendom, värnplikt och soldatmission, ca 1900—1920*. (Stockholm 2013).

Onerup, Egon. *Somliga till pastorer*. Stockholm 1995.

Palmær, Georg. ”Församlingssystemverksamheten” i Richard Larsson (red.) *Väckelse och social gärning*” (Stockholm 1938).

Protokoll Equmeniakyrkans kyrkokonferens 2014, §§19.4, 38. Avläst <http://equmeniakyrkan.se/wp-content/uploads/2012/06/Kyrkokonferensen-2014.pdf>, 2017—04—21.

Teologisk grund för Ekumeniakyrkan, §§29—37. Avläst <http://ekumeniakyrkan.se/wp-content/uploads/2012/06/Teologisk-Grund-Ekumeniakyrkan.pdf>, 2017—04—21.

Wejryd, Cecilia. *Svenska kyrkans syföreningar 1844—2003* (Stockholm 2005).

Wilhelmsson, Lennart. *Alfa Tango Landing (Yvre 2003)*.

Sekundärt källmaterial

Alvesson, Mats och Kai Sköldberg, Kai. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. (Lund 1994).

Ambjörnsson, Ronny och Ringby, Per och Åkerman, Sune (red.), *Att skriva människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre* (Stockholm 1997).

Andreasson, Hans. *Gripenhet och engagemang: Svenska Missionsförbundets identitet speglad genom missionsföreståndarnas predikningar vid generalkonferenserna 1918–1993* (Åbo 2002).

Andreasson, Hans. "Samverkan och frigörelse: Växelverkan och förhandling om religiös identitet hos Svenska Missionsförbundet och Fria Missionsförbundet åren 1921–1989", i Ingvar Dahlbacka & André Swanström (red.), *Växelverkan och identitet: Kyrka och religion i Finland och Sverige 1809–1999* (Åbo 2006) s. 97–147.

Andreasson, Hans. *Liv och rörelse. Svenska Missionsförbundets historia och identitet*. (Stockholm 2007).

Andreasson, Hans. "Att ordna väckelsens mötesplatser: Evangelistskap och cirkulation inom Svenska Missionsförbundet, åren 1913–2003", i Arne Bugge Amundsen (red.), *Väckelsens mötesteder* (Lund 2014) s. 195–231.

Andreasson, Hans. "Gudstjänst i Ekumeniakyrkan. En berättelse om hur kyrkohandboken används", i Åke Jonsson (red.), *Motstånd och förvandling: Gudstjänst på självförverkligandets marknad* (Stockholm 2015) s. 137–151.

Andreasson, Hans. "Gudstjänster av särskilda anledningar: Om kyrkohandboken i hela livets kyrka", i Åke Jonsson (red.), *Motstånd och förvandling: Gudstjänst på självförverkligandets marknad* (Stockholm 2015) s. 153–168.

Andreasson, Hans. "Rationalitetens försteg: från hagiografi till rationalism: Om förändringar i svensk frikyrklig historiografi", i Kurt E. Larsen (red.) *Historiebruk i väckelseforskningen* (Lund 2016) s. 29–53.

Brodd, Sven-Erik. "The Deacon in the Church of Sweden" i Borgegård, Gunnel och Hall, Christine (red.). *The Ministry of the Deacon. 1 – Anglican-Lutheran Perspectives*. Nordic Ecumenical Council (Uppsala 1999), s. 97—140.

Fahlgren, Sune. *Predikantskap och församling: Sex fallstudier av en ekklesial baspraktik inom svensk frikyrklighet fram till 1960-talet* (Örebro 2006).

Forstorp, Per-Anders. ”Litteratur och kulturell identifikation: Läsning av litteratur i frikyrkan”, i Erik Amnå och Lena Johannesson (red.), *Tro mot tradition: Om den frikyrkliga identiteten* (Stockholm 1993) s. 71–129.

Halvardsson, Sven. *Utredningsuppdrag: Pastorer och diakoner inom Ekumeniakyrkan, hur många behövs?* Järfälla 2016. Digital resurs avläst 2017—07—25, <http://ekumeniakyrkan.se/utredning-om-rekrytering-och-anstallning/>

Härdelin, Alf. ”Spiritualitet: Den kristna existensen”, i Stephan Borgehammar (red.), *Kyrkans liv: Introduktion till kyrkovetenskapen*. 2.uppl. (Stockholm 1993) s. 305–318.

Katolska kyrkans katekes. Vejbystrand 1996.

Kilström, Bengt Ingmar. *Kyrka och diakoni I-II*. Åbo 1987.

Lange, Anders och Westin, Charles. *Etnisk diskriminering och social identitet. Forskningsöversikt och teoretisk analys. En rapport från diskrimineringsutredningen*. (Stockholm 1981).

Larsson, Mats. *De ”riktigt kristna”, deras ”wänner” och ”motståndare”*. En lokal- och frikyrkohistorisk studie av Askers baptistförsamlings identitet och mentalitet, 1858—1887 (Linköping 2007) s. 210—215.

Linderborg, Åsa. *Socialdemokraterna skriver historia. Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892–2000* (Stockholm 2001).

Mral, Brigitte. ”En studie i tre frikyrkoförlags utgivning kring 1990”, i Erik Amnå och Lena Johannesson (red.), *Tro mot tradition: Om den frikyrkliga identiteten* (Stockholm 1993) s. 131–152.

Olivius, Anders. *Att möta människor. En bok om själavårdssamtal*. Stockholm. Första upplagan 1985, andra upplagan 1990, tredje upplagan 1996, fjärde upplagan 2001.

Rosengren, Henrik och Östling, Johan (red.), *Med livet som insats. Biografen som humanistisk genre* (Lund 2007).

Standard för svensk yrkesklassificering. Statistiska centralbyrån Stockholm 2017.

Tännsjö, Torbjörn. *Vårdetik*, Stockholm 1990.

White, Teresa J. ”Diaconate” i Nicholas Lossky och José Míguez Bonino och John Pobee och Tom Stransky och Geoffrey Wainwright och Pauline Webb (red.), *Dictionary of the Ecumenical Movement* (Geneva och London 1991) s. 274—275.

Øgreid, Olav. ”The Order of Deacons in the United Methodist Church Compared to the Church of Norway” i Hilde Marie Øgreid Movafagh (red.), *Nordic Perspective on Methodism. Social Holiness, Diakonia & Present Challenges in our World Today* (United Methodist Church. Nordic and Baltic Area 2016), s. 75—83.

För vidare läsning

En allmän introduktion:

Blennberger, Erik och Hansson, Mats J. (red.). *Diakoni – tolkning, historik, praktik* (Stockholm 2008).

Borgegård, Gunnel och Hall, Christine (red.). *The Ministry of the Deacon. 1 – Anglican-Lutheran Perspectives*. Nordic Ecumenical Council (Uppsala 1999).

Diakonatets teologi:

Borgegård, Gunnel och Fanuelsen, Olav och Hall, Christine (red.) *The Ministry of the Deacon. Ecclesiological Explorations*. Nordic Ecumenical Council (Uppsala 2000).

Exempel på studier i diakonik:

Holmefur, Niklas. *Den osynliga religionen. Analys av policy för svensk utvecklingspolitik 2010—2014* (Uppsala 2016).

Malmer, Elin. *Hemmet vid nationens skola. Väckelsekristendom, värnplikt och soldatmission, ca 1900—1920* (Stockholm 2013).

Inghammar, Helena. *Från moderhuset till domkyrkan. Upptagning, invigning och vigning av diakoner och diakonissor i Svenska kyrkan 1855—1999* (Skellefteå 2005).

Rönnerberg, Helena. *Tolv steg för livet. Brommadiologen och kristen recovery* (Åbo 2007).

Wejryd, Cecilia. *Svenska kyrkans syföreningar 1844—2003* (Stockholm 2005).